

Kuriosa och diverse om brandskydd

Skämt och allvar samlat av Björn Albinson

Uppdaterad november 2024

Olof Trätälja innebränd i Värmland omkring år 1000 e.Kr ??	3
Saxholmens borg brann – legend från 1200-talet.....	3
Konbottnade brandhinkar i Forshaga omkring 1910	3
Brand hos Elis i Taserud 1924.....	3
Branden i Sunne kyrka 1699 gav Selma Lagerlöf uppslag	4
Gemensamma brandtariffer mot konkurrens - 1873.....	4
Eldstadsrelaterade bränder – ett ämne som alltid varit aktuellt	6
Brandmannen, byggnadskonstruktionen och planeringen	10
Biskopen som svor och släckte i Karlstad 1865	11
Byggnadsordning för Karlstad 1827 § 8 – mått på en karl	11
Viktor Jansson verkmästare och maskinist vid Karlstads brandkår 1914 -1929	12
Om släckande av eldsvådor (Olaus Magnus 1555).....	13
Tidning kritisk mot brandsläckning i Karlstad 1910.....	14
Brandtelegrafen i Kristinehamn fick polissignalanläggning 1938	15
Storforsare grundade Henriksson Brandredskap	17
Första vävda brandslangarna från Kristinehamn 1826	19
Mänskliga faktorn som bidragande brandorsak 1879	19
Alla brandsäkerhetens delar - Räddningsverket 2008	21
Kritik mot brandkåren i bokform.....	22
Wasabröd, psykologi i övningar 1951	24
Om brandkåren i Arvika.....	25
Karlstads stadsmusikants fru bötfälld för slarv med ljus 1760.....	25

Brandchefen i Karlstad åtalades 1930 – obefogat!	26
Selma Lagerlöf passerade brandstation 1880 – fick romanidé	26
Karlstadbo härjade vid eldsvåda i Borås 1895.....	27
Sägner från Sunnemo och Bofors om bränder	27
Per-Albin langade vatten när ålderdomshemmet i Karlskoga brann 1914	28
Vålbergs Brännibött.....	28
”Karlsson med slangen” – visa av Ingvar Hellberg	29
Brandmärken som magiskt brandskydd	29
Budkavlar vid skogsbränder	29
Sankt Florian – skyddshelgon	30
Karlskrönikan (tiden 1350-1452) om Linköpings domkyrka o ljusvakter	30
Biskop Henrik Tidemansson (1465- 1500) ville att städer skulle bebyggas med stenhus.....	31
Sotarmästare sjöng från hustaken i Karlstad ca 1920	31
Tidningars sätt att skriva	32
Språk och uttryck i gamla regler.....	33
Bråttom för brandbilar, regler redan juli 1906.....	34
Alfred Nobel, teaterbränder skulle hindras på 1870-talet mm.....	35
Brandkåren i Lysvik grälade och sprutan strejkade 1949	36
Konsten att svedjebränna	37
Ortsnamn – bränning	37
Åstorps brandbod – typisk för byar på landet.....	38
Nyeds brandstodsbolags bolagsstämma 1926.....	38
Finansiering av Molkoms frivilliga brandkår 1920–30-talen mm.....	38
Tack och beröm efter brand i kvarteret Verkstaden i Arvika juli 1960	39
Gesällbrev för skorstensfejargesäll Carl Magnus Sandberg utfärdat på danska och tyska 1875.....	40
Den mänskliga faktorn som brandorsak - 1879	41
Kroppa kyrka räddades efter åsknedslag juli 1840	42
Hemmets brandorsaker ca 1950	42
Sjukvård vid bränder – råd 1879	43
Garage och brandskydd.....	44
Hjälpmedel för att beräkna tryckförluster i slangledningar	45
Historien om Storfors Spruthus.....	46
Första brandbilen i Storfors.....	50
Carl Henriksson från Bjurbäcken – tillverkare av motorsprutor	52
Brandbil anpassad för smal järnvägsundergång	53

Olof Trätälja innebränd i Värmland omkring år 1000 e.Kr ??

Olof omtalas i Tjodolf av Hvins Ynglingatal, samt i Snorre Sturlassons Ynglingasaga i Heimskringla och då som son till Ingjald Illråde. Han uppfostrades i Västergötland hos sin fosterfar. Efter att hans fader dödats och Ivar Vidfamne blivit ny kung i Svitjod bosatte han sig i Värmland där han bröt mark och skapade sig ett välde. När man i Svitjod fick höra att Olof røjde skogar kallade man honom spefullt för "trätälja" eftersom han ägnade sig åt en sådan "smädlig" verksamhet. Till slut var folket så många att det inte fanns nog land, och det blev svält. Olof fick skulden eftersom han inte blotade, och svearna brände honom inne i sitt hus och offrade honom till Oden.

På en liten bergsrygg i ett parkområde i centrala *Säffle* ligger den så kallade Olof Trätäljahögen. Högen är ovanligt stor och dateras till yngre järnåldern, troligen senare delen av denna period (600-1050 e Kr.). *Källa Wikipedia*

Saxholmens borg brann – legend från 1200-talet

"Medan Saxe en julotta bevisade mässan i Warnums kyrka hade frun låtit sko sin hästar bakfram, och sedan hon tändt eld på huset och kastat nyckeln innanför borgen begaf hon sig på flykten med sin älskare. Mannen som på återvägen från messan upptäckte elden och trodde frun blivit innebränd, skall hava utropat: Nu brinner Saxe knute! Då alla försök att släcka elden voro fruktlösa lemnade han det åt sitt öde och drog sin färde"

Det är en mytomspunnen ruin, ett medeltida slott på krönet av en liten ö i Ölmeviken. Det blev byggt av en tysk herreman, Saxe från Sachsen och är daterat till 1200-talet. *Uppgifterna kommer bla från "Möt Värmland".*

Konbottnade brandhinkar i Forshaga omkring 1910

Fram till 1921 svarade "bruket" Mölnbacka-Trysil för brandförsvaret i Forshaga som tillhörde Grava kommun. Den som var uttagen att ingå i langarkedjan skulle vid larm medtaga en hink. Kontentan blev att slaskhinken som var den sämsta togs med. När branden var släckt såg man till att byta upp sig. Brandkåren hade därefter ett antal dåliga och framförallt rostiga hinkar. Uppdraget gick därför till fabriken plåtverkstad att tillverka ett antal hinkar med konad botten. Arbetet utfördes av plåtslagare Ragnar Witsch som senare blev brandchef i Forshaga kommun 1947 - 1967.

Fördelen med den konade botten var att det inte gick att ställa ner. Möjligen var den användbar vid potatisupptagning då den kunde ställas i fåran. Sedan fick brandkåren ha sina hinkar i fred. (Berättat av Bo Wennerström, fd brandchef och yrkeslärare mm i Forshaga).

Brand hos Elis i Taserud 1924

Elis bodde utanför Arvika och var en av de mest knipsluga bland alla knipsluga jössehäringer. Nu kom det naturligtvis en hel mängd intresserat folk för att få se eldsvådan. "Det är för eländigt, att det skall se så illa ut här på gården när en får så mycket rart främmande, var Elis reflektion då han såg publikfrekvensen. Dagen efter mötte han en beklagande medmänniska "Ska ni bygga upp verkstaden igen?" frågade denna. "Ja jag gör nog det, men då bygger jag en biograf" blev svaret. Medmänniskan förstod inte riktigt Elis tankegång utan invände "Kan det löna sig därborta i Taserud, där det är så litet folk". "Hå kors" svarte Elis, "jag hade en liten enkel tillställning hemma i går och det var inte måtta på så mycket folk det kom. *NWT 3.4.1924*

Branden i Sunne kyrka 1699 gav Selma Lagerlöf uppslag

Sunne kyrka antändes av åskeld och nedbrann i juli 1699. Bara predikstolen och altartavlan kunde räddas. Kyrkoherden berättade bl. a.: *Många liik, som lågho inuti kyrkian blefvo i elden förbrända*. Till denna händelse är knuten en sägen. General Jonas Gyllenspetz' lik blev bränt och en bonde från Sunne stal en dyrbar ring från det förkolnade fingret. Bonden blev sedan grubblande i hela sitt liv. Denna sägen har Selma Lagerlöf utnyttjat i boken Löwensköldska ringen (1925). I boken stjal en bonde och hans hustru en dyrbar ring från en begravd general. Sedan följs de av olyckor som började med att stugan brann när de var på hemväg från plundringen.

Gemensamma brandtariffer mot konkurrens - 1873

De stora försäkringsbolagen var, enligt Nordisk Familjebok 1926, sammanslutna i Brandtarifföreningen som hade till ändamål att i avseende på försäkringsvillkor och premier åstadkomma likformighet varigenom osund konkurrens mellan bolagen förebyggs samtidigt som bolagens soliditet stärktes och allmänhetens intressen tryggades

Boken Svenska Brandtarifföreningen 1873-1923 beskriver att man ville ha klok samverkan mellan bolagen i stället för förödande konkurrens. Medlemmarna såg betydelsen av konstant och regelbunden samverkan. Alla länders brandförsäkringshistoria hade berättat om talrika fall då försäkringsbolag lockat med billiga premier och bekväma villkor och då vunnit lysande framgångar tills något större eller mindre antal allvarsamma olyckor fått bubblan att brista. En sund konkurrens är för både allmänheten och de praktiskt sinnade affärsmännen gagnelig, stimulerande och korrigering. För brandförsäkringsbranschen finns dessutom synnerliga stora möjligheter för osund och destruerande konkurrens. Vårda av sådan konkurrens kan man inte vänta sig att allmänheten ska observera ty de gläds åt varje ökat tillmötesgående. Faran uppmärksammas av ansvarsmedvetna fackmän. Därför måste man ha arbetsformer som tillåter all önskvärd tävlan men begränsar sådana konkurrensutsvävningar som i längden kan skada hela verksamheten. Syftet skulle inte vara att utesluta konkurrens utan att så mycket som möjligt ge trygghet att i fri tävlan förenas med respekt för verksamhetens fulla soliditet. Medlemmar lovade att hålla lika premier och samma villkor.

Grunden blev gemensamt erkända allmänna brandförsäkringsvillkor samt allmänna och speciella premietariffer. De Allmänna bestämmelser för brandförsäkring innehöll normer som bolaget måste tillämpa vid sin verksamhet. 1879 års utgåva innehöll;

- Uppgifter om icke försäkringsbara risker
- De olika tariffernas tillämpningsområden. Tariffernas premier är de lägsta tillåtna och följaktligen endast användbara vid risker av bästa beskaffenhet;
- Om byggnaders klassificering efter dels byggnadssätt, dels taktäckningsämne
- Om undantag från försäkring
- Upplag under bar himmel
- Minsta premiebelopp
- Om premieförhöjning och tilläggspremier
- Om försäkring på kort och på lång tid
- Regler vid ristorno (återbetalning då försäkring är uppsagd i förtid)
- Särskilt betonades, att myndighetsstadgar, polisförordningar o. dyl., som avse allmän ordning och trygghet, må icke genom särskilda villkor i polisen (försäkringsbrevet) upphävas eller förändras
- Att "pro rata" punkten i allmänna försäkringsvillkoren skall tillämpas (försäkringstagare svarar för viss del av skadan "pro rata" i proportion till underförsäkring).
- Förbud mot returkommission. (Betyder ungefär bestickning, delad provision)

- Specialtariff får icke utlämnas till försäkringstagare eller till jämförelse av olika premiesatser försäkringstagare förevisas.
- Premier för nya fabriker som inte är med specialtariff måste bestämmas i samarbetskommittén.

De äldsta tarifferna är från Skandia 1858 och de var sju. Den lägsta, tariff 1, hade lägst premiesatser och de steg sedan i nummerordning med hänsyn till de allmänna brandförhållanden på den ort eller i det område där tariffen skulle gälla. Inom varje tariff sorterades byggnaderna med hänsyn till material och byggnadssätt samt med hänsyn till taktäckning. Man angav årliga premier för hus med tak av första ordningen (plåt, skiffer, asfaltpapp eller tegel). Byggnader indelades i fem riskklasser av vilka den första omfattade stenhus med stentrappor, fullständig brandbotten samt antingen fribelägna eller försedda med brandgavlar. Den 2: dra klassen var stenhus, som sakna ett eller annat av kännetecknen för första klassens hus, den 3: dje var stenhus utan brandbotten och med trätrappor, den 4:e byggnader av stenkorsvirke och reveterade trähus. Den 5:e var trähus i allmänhet.

Årliga premier, å hus med tak av första ordningen, för 1,000 rdr. rmt.					
	1:sta kl.	2:dra kl.	3:dje kl.	4:de kl.	5:te kl.
enligt tariff n:o 1	1: 00	1: 25	1: 50	2: 00	2: 50
» » 2	1: 00	1: 25	1: 50	2: 50	4: 00
» » 3	1: 25	1: 50	1: 75	3: 00	4: 00
» » 4	1: 50	2: 00	2: 25	4: 00	5: 00
» » 5	1: 75	2: 25	2: 50	4: 50	6: 00
» » 6	1: 75	2: 50	3: 00	5: 00	7: 50
» » 7	2: 50	3: 00	4: 00	7: 00	10: 00

Exempel på hur städerna sorterades in i dessa tariffer. Tariff 1 avsåg enstaka risker på landsbygden.

- Nr 2 Stockholm, Jönköping, Linköping
- Nr 3 Örebro för de tomter som brann 1853
- Nr 4 Karlstad, Kristinehamn, Filipstad
- Nr 5 Arvika, Härnösand
- Nr 6 Skänninge, Söderköping

Bolagen gav stöd till småstädernas brandkårer och väckte därmed intresset för stadens brandskydd. En hel Orts försäkringstariff kunde sänkas om brandkåren eller brandvattenförsörjningen förbättrades. Tarifföreningen gav förslag till tidsenlig organisation av småstädernas brandkår och effektiv signalering. Flertalet städer försökte rätta sig efter föreningens normalföreskrifter från 1889. Föreningen hade egna brandinspektörer vars inspektioner och utredningar lade grunden till många beslut.

Eldstadsrelaterade bränder – ett ämne som alltid varit aktuellt

Kampanjen *Aktiv mot brand* har hösten 2013 satsat på information kring eldstadsrelaterade bränder. Värmlands Brandhistoriska Klubben deltar i kampanjen och vi skriver därför lite om den historiska utvecklingen. Sedan medeltiden har man arbetat med förbud, kontroll, straff, sotning och regler för byggnader. Men ändå är andelen eldstadsrelaterade bränder i värmländska småhus runt 50 % vilket är något högre än för hela landet. 1923 ansågs ca 50 % av alla bränder uppstå pga soteld.

Förr eldade man året om vilket medförde stora brandrisker på sommaren då torra brännbara yttertak kunde antändas av gnistor. Glöd föll ut ur eldstaden och antände golv eller inredning. Det var vanligt att bränder startade i bagerier och brygghus där man även brukade torka ved i ugnarnas eftervärme. Eld kan alltid ta sig ut via sprickor i murar, kaminrör och andra rökgångar. Sprickor uppstod om det blev sättningar i marken som fördes vidare till en skorsten som dessutom kunde vara fastmurad i byggnaden. Soteldar har alltid påverkat konstruktionen som kunde vara felbyggd med t.ex. inmurade träbjälkar som antändes av värme.

Känner man till eldens faror idag och att det ofta är samma risker? Brandkapten Borgenstierna i Stockholm skrev 1917 till regeringen och följande utdrag är fortfarande av intresse;

Förutom soteld beror de flesta bränder på ren okunnighet, vårdslöshet och bristande ansvarskänsla. För att råda bot måste undervisning tillgripas. Varje människa ska lära sig att i det dagliga livet umgås med eld, alltså att rätt förstå eldens natur, dess handhavande och de faror som den innebär. Kunskapen om elden har inte hållit jämna steg med utvecklingen, ju mer mor och far måste bidra till hemmets underhåll genom arbete utom hemmet har barnens undervisning om elden försummats. Det är då naturligt att skolan även i detta avseende får träda emellan.

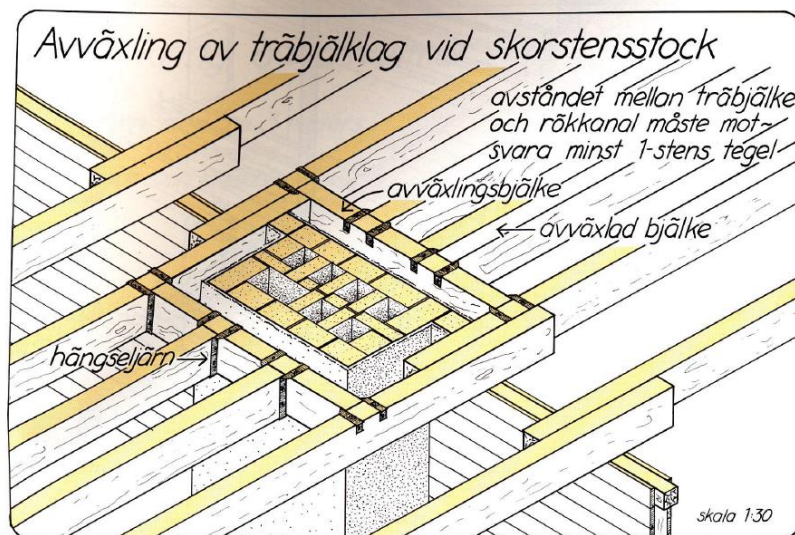
Det har alltid brukat bli bekymmer om man inte följer reglerna. När någon brände ölo vandes i Filipstad 1694 brann hela staden ner. En annan gång eldade man i en bryggstuga, trots förbud, varvid Karlstad brann 1752. Då hade det också varit långvarig torka. När Karlstad brann 1865 hade någon torkat ved i en bagares ugn och veden tog eld.

Eldandet var naturligtvis den vanligaste brandorsaken redan på medeltiden. På 1300-talet stadgades att man skulle vakta elden. Ingen eld fick vara tänd när det ringt i eller

ur vård (kväll och morgon) och detta kontrollerades av nattvaktarna. Myndigheter, och senare även försäkringsbolag, hade regler för kontroll av eldstäder och skorstenar vilket även gällde på landet. Vid tillsynen i städerna deltog murare

Konstruktionen har reglerats och i 1734 års lag allmänna lag sägs att "alla eldstäder och skorstenar bör så vara ställda och förvarade, att eldskada förekommas må". Ett regelförslag från 1795 visar vad man ville göra. Där angavs;

- Skorstensresning skulle vara betryggande och eldstäder skilda från bjälkar och timmer.
- Bjälklagen omkring eldstäder och eldrör bör försees med växelbjälkar till 9 tums avstånd från eldröret; mellanrummet bör därvid vara tätt tillmurat.
- Spisbottnar få ej vila på bjälklager utan antingen skall det finnas ett öppet valv därunder eller skola bjälkarna under eldstaden borthuggas, avväxlas och försees med järnrost
- Framför alla eldstäder bör läggas stenplattor eller åtminstone järnplåtsbetäckning av minst en alns bredd.
- Framför kakelugnar bör ställas pannor av järnbleck till emottagande av eventuellt vid eldningen utfallande kol.
- Taken bör gipsas eller åtminstone kalkrappas;
- Golven i kök, brygg- och bagarstugor, verkstäder mm bör beläggas med sten, murtegel eller lera.
- Ingen timmervägg fick finnas bakom eller invid någon eldstad utan borde den i dessa fall borthuggas eller försees med tegelinramning.
- Eldstäderna bör vara placerade mitt i byggnaden så att skorstenen kommer att skjuta upp vid takspetsen och ej vid takfoten.
- Nischer bör på säker uppsättas för kakelugnar. De bör ändå nerifrån uppbära eldrören och skorstenarna.
- Skorstenar bör sträcka sig minst 2 alnar ovanför taknocken.
- Inga rökgångar bör medelst plåtrör dragas genom väggarna. '

Avväxling av skorsten – från Så byggdes husen 1880-1980

Efterhand infördes de flesta av ovanstående regler. När den första byggnadsstadgan kom (1874) föreskrevs bland annat att skorstenar och eldstäder med därtill hörande rör och pipor skola på ändamålsenligt sätt skiljas från trävirke och annat i byggnaden ingående lätt antändbart material. Vidare skrevs att byggnad ej får täckas med halm, torv, spån, bräder eller annat eldfängt ämne; utan skall till täckningen begagnas tegel, skiffer, plåtar eller annat ämne, som prövats i avseende på eldfara tryggande.

Bland värmländska notiserna ser man att Karlstad fick en ny förordning 1721. Där anställdes också sotare, brandmästaren skulle gå brandsyn, bristfälliga tak lagas och ingen fick lagra hö och halm nära skorstenen. I Kila socken utsåg man 1774 uppsyningsmän över eldstäder och dåliga tak. I Östmark ville man 1806 få bort tak med fargtak (näver som hölls på plats av kluvna stockar). De skulle bytas till klingersten (skiffer) men finnarna var emot detta. Om man behöll sådana tak utgick inte brandstod efter brand.

Försäkringsbolagen hade innan denna lag tillkom höjt premierna för de som hade brännbara tak och senare sade man upp försäkringar för byggnader med brandfarliga tak.

Spåntak

Fargtak

I övrigt stadgades att man i lokala byggnadsordningarna kunde ta in "erforderliga bestämmelser om vad vid byggnaders uppförande och inredning skall iakttagas till undvikande av eldfara, därvid särskilda föreskrifter böra meddelas i avseende å eldfarliga inrättningar."

Efter större bränder kom det ofta nya regler. 1716 brann 36 gårdar i Karlstad och senare samma år krävde borgmästaren att "skorstenar och eldstäder skulle kontrolleras i alla

dess vinklar och vrår". Erfarenheter från bränder togs tillvara och varningar utfärdades som efter branden i Växjö 1838. Då hade delägarna i Städernas Allmänna Brandstodsbolag fått veta

att inom Växjö stad eldstäder och kakelugnar varit uppförda emot träväggar, utan brandmur eller nisch. De befarade att samma förhållanden kunde finnas i flera städer och att många bränder under senare åren inträffat av denna anledning. Man var angelägen att brandsynerna i framtiden noggrant skulle undersöka om eldstäder, kakelugnar och spisar saknade nisch och icke vara mot mur stödda, Wermlands tidningen skrev om detta.

Trots att alla regler följts kunde det bli brand som när en stor brand var hotande nära i Malméns hus vid Torget i Karlstad i februari 1838. Genom stark eldning började det glöda och ryka bakom kakelugnar. Fyra av dem var riktigt byggda med nischer men värmen från alla fyra blev för stor och trävirke tog eld. Genom att riva dem kom man åt elden och kunde släcka. Många människor var på plats liksom sprutorna.

En annan lyckad släckning genomfördes 1924 när det brann i Storfors herrgård. Ett protokoll från undersökningen beskriver ett effektivt släckarbete vid en vindsbrand. Branden upptäcktes vid morgonronden på bruket. Vakten såg att det rök ovanligt kraftigt invid skorstenen och insåg att det brann. Med hjälp av ett brandskåp i närheten kunde brandkåren larmas. Det tog sedan bara 10-11 minuter innan brandmännen var framme och hade vatten på ledningarna. Två slangar lades ut från motorsprutan som var stationerad vid Spruthuset. En slangledning kom från ångsprutan som ställdes vid parken nedanför herrgården och två ytterligare från brandposten vid stallet.

Vinden var fylld av gulbrun rök och man kunde inte se var det brann annat än att det verkade vara mest invid skorstenen. Då det inte gick att gå in på den stora vinden återstod bara att bespruta vinden från båda gavlarna. En brandman högg hål på taket lite längre ner och därigenom kom man åt branden bättre. Stark blåst försvårade arbetet. Efter någon timmes arbete var branden begränsad. 2/3 av taket förstördes liksom delar av vinden där golv och gavlar skadades. Vattenskadorna blev betydande men herrgården var räddad. Branden kan ha startat som en soteld.

Avslutningsvis kan vi konstatera att riskerna med själva elden är de samma. Vi tror att många inte inser hur väldigt varmt det blir och att alla regler kring installationen, skorsten och själva eldningen därför är mycket viktiga att följa. Säkerhetsmarginaler som fixar felaktigt beteende är troligen nu mindre än förr.

Brandmannen, byggnadskonstruktionen och planeringen

Varje brandman, befäl som menige man, bör ha en viss kännedom om byggnads-konstruktioner, nödvändiga icke blott för ett rationellt släckningsarbete utan även för sin egen säkerhet. Så inleddes en artikelserie 1914.

En brandman fick veta vilka konstruktionsdelar som först var i behov av skydd. Man skrev att trä håller ganska bra och att trädörrar av ek var säkrast. Vid soteld skulle växelbjälkar skyddas mer än andra bjälkar och man varnade för att långa horisontella skorstensdragningar på vindar kan falla ner vid brand. Valv skulle skyddas för brand liksom förstärkningar och stag av järn. Allmänt varnades för järnkonstruktioner eftersom järn utvidgas av värmen, mjuknar och förlorar bärkraft. Trappor av sten blir sköra och om de var järnunderstödda kunde de bli osäkra. I en annan lärobok från 1909 gavs rådet att särskilt skydda bärande pelare och att inte vattenbegjuta heta murvalv.

	Brandhärdig vägg		Bjälklag av trä
	Brandsäker vägg		Bjälklag av trä med brandhärdig beklädnad. C-½ bjälklag av trä med flamskyddande beklädnad
	Dörr eller fönster		Pendeldörr.
	Dörr i yttervägg.		Fönster i innervägg.
	Branddörr		Gastät dörr.

Symboler för släckplan

1945 kom en handbok från Svenska Brandförsvarsföreningen. Brandmän borde veta var det fanns branddörrar för inre sektioneringar. Vid behov skulle de stängas. Vid vindsbränder där det fanns pålitlig brandbotten kunde vinden få brinna av. För att finna dolda eldhärdar skulle man söka i mellanbottnar och trummor som kunde vara av gjorda av trä. Där det fanns bjälklagsgenomgångar var spridningsrisken extra stor. Brännbar takbetäckning utgjorde risk vid soteld och framförallt var det lätt att de antändes av flygbränder. I "Kampen mot elden" från 1951 rekommenderas släckningsplaner för större objekt där brandsektioneringar, ingångar, schakt, kanaler och förråd med farliga varor och mycket mer anges med symboler på en brandkarta. Man noterade att brandbefälet inte kan komma ihåg alla byggnader med dess olika risker och svagheter. Man behövde överföra kunskaper från det förebyggande skyddet och brandsyner till de som skulle släcka.

I anvisningar till Byggnadsstadgan (Babs 1960) finns ett avsnitt med rubriken Anordningar för att underlätta brandsläckning" där det bl.a. skrivs om stigarledningar och takluckor för att komma åt alla sektioner på vindar. Motsvarande avsnitt finns i Svensk Byggnorm 1967 där det även krävs att man ska kunna brandventilera källare i brandsäkra hus utan att använda trapphusen. Boken Utryckningsledare gavs ut 1972 och gav grundläggande fakta om byggnadsklasser och risker för byggnadskollaps. Råd finns hur förberedd brandventilation ska användas och att branddörrar ska kontrolleras och skyddas extra.

Det har alltså sedan länge funnits installationer och byggnadssätt som brandmän behöver känna till. En sådan självklar sak är att höjden på bostadshus ska vara anpassade till räddningstjänstens stegutrustning. Om en byggnad i genomsnitt består i 50 år kan man påstå att 2 % av beståndet förnyas varje år. Det är nog högt räknat men visar

ändå att kunskaper om byggnadssätt och olika tiders brandförebyggande åtgärder behöver hållas levande länge.

Utvecklingen fortsätter. Byggnader uppförda sedan 70-talet har blivit större och mer komplexa. Vid brand i större anläggningar förutsätts att vissa moment utförs av personal i byggnaden eller av räddningstjänstens rökdykare. Erfarenheter från brandutredningar visar tyvärr att allt inte fungerar som planerat och lätta konstruktioner är svåra att göra täta för rök och brand. Bränder i nya och ombyggda hus ger brandpersonal fler överraskningar än vad som sker vid brand i äldre hus av platsbyggd betong eller av trä. Även allt mer plast i både själva byggnaden och i inredningen skapar problem. En insatsledare behöver veta vad är bakom fasadens puts, är det cellplast, mineralull eller tegel.

Biskopen som svor och släckte i Karlstad 1865

Det sägs att "landshövdingen grät och bad medan biskopen svor och släckte". Biskopen var Anton Niklas Sundberg - en mycket frispråkig person, framför allt med tanke på hans position som biskop.

Uttrycket ingår i Pelle Holms "Bevingade ord" och finns skrivet på Värmlands museums fasad tillsammans med andra korta kända citat med anknytning till Värmland.

Byggnadsordning för Karlstad 1827 § 8 – mått på en karl

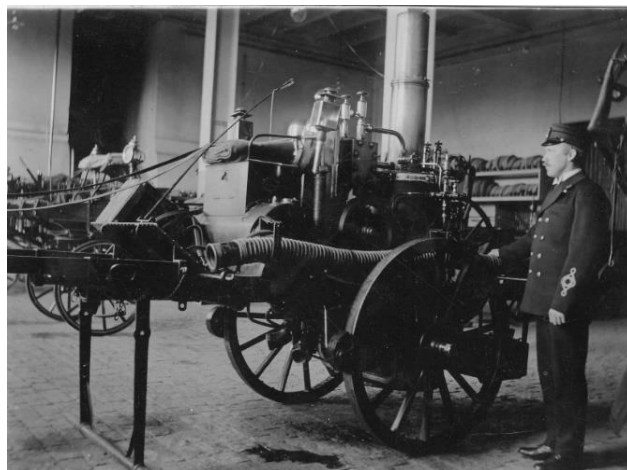
Vi känner tum och fot som äldre mått med kroppsanknytning. I vår lista med byggregler finns nu även måttet "en karl". "Köks- och bryggghus, bagares ugn och brännerimurar, eldrör och skorstenar skola ovillkorligen vila på säker stengrund och få ej stödjä intill trävägg, utan att denna undanhugges, eller mellan väggen och muren lämnas sådant avstånd **"att en karl kan med bekvämlighet framgå däremellan"**.

Viktor Jansson verkställare och maskinist vid Karlstads brandkår 1914-1929

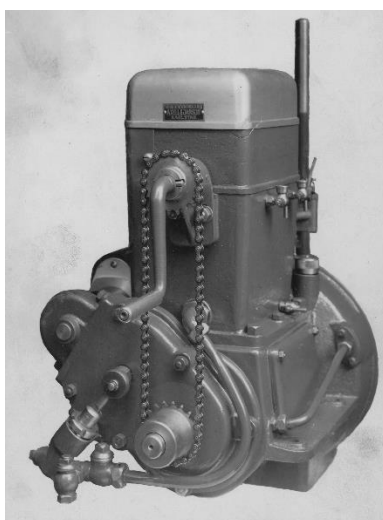
Viktor Jansson tjänstgjorde som maskinist från 1914 till 1927 då han förordnades till verkställare vid kårens verkstäder. Denna tjänst lämnade han 31 juli 1929. Han var född den 26 juni 1885 i Glava och 17 augusti 1954.

Brandchef Ade Engström skrev i slutbetyget att "Jansson städse fullgjort sin tjänst med utmärkt nit och stor yrkesskicklighet varjämte han genom en i allo hedrande vandell tillvunnit sig sina förmäns och underhavandes högaktning och förtroende". Viktor sökte 1913 annan tjänst och brandchef Wendt skrev sitt intyg att Jansson "är en kunnig elektriker samt fullt hemmastadd i allt vad som till motorers och ångmaskiners skötsel och vård hör".

För flera år sedan avled en av hans släktingar och klubben fick då betyg, fotografier, mössmärke och manschettknappar. Hans familj bodde i en lägenhet på brandstationen tills de 1930 flyttade i ett eget hus på Älvkullen. På bilden ses han vid kårens stora och lilla ångspruta samt vid en hästdragen motorspruta ev. från Henriksson Brandredskap.

Viktor startade en liten mekanisk verkstad redan under sin tid på kåren. Firman "Verkstaden Mekanik, Axell & Jansson" var specialiserad på reparation och renovering av motorer och tillverkade även egna båtmotorer med märket Thor. Firman nämns i Svensk Industrikalender 1947.

Om släckande av eldsvådor (Olaus Magnus 1555)

Då inbyggarna i Norden på grund av den stränga kölden under större delen av året ständigt måste underhålla eld, är det inte underligt, om de ofta hemsökas av eldsvådor, vilka understundom ödelägga allt vad de äga. Än kommer elden lös, då folket är uttröttat av träget arbete och vaka eller försänkt i djup sömn efter dryckeslag, än är den försåtligt anlagd av fienden, än tändes den av blixten, än framkallas den av naturens hemliga krafter, vid tider av stark hetta eller till följd av oupphörlig eldning i badstugor och under bakugnar än vållas den av vårdslöshet och försumlighet vid förvaring av krut eller vid bak, kokning, ölbrygd och smide, eller förorsakas eldsvådan av varjehanda andra tillfälligheter.

Det kan hända att när man släcker branden, en aldrig så liten gnista blir kvar, och elden sedan flammar upp så mycket häftigare. Vid sådana tillfällen förlorar man lätt besinningen och söker rädda vad som kommer i ens väg, varvid man emellertid ofta tager de mest värdelösa saker än dyrbarheter och det gives ingen fara, där en människas känslor och lidelser tydligare och mera omedelbart röja sig, än fallet är i ett slikt elände och en sådan plötsligt påkommen nöd, när man ej får tid att inhämta erfarna personers råd eller avvakta sina vänners hjälp.

Mången får emellertid god hjälp av trogna vänner, som raskt skynda till och ej blott rädda människorna utan även hopsamla och bärga penningar och alla andra dyrbarheter samt taga dem i förvar för att sedan återställa allt till ägaren, som ej hoppats få det välbehållet igen. Å andra sidan bör ej förtigas, att tjuvar och skälmar också komma tillstådes, vilka nu begagna sig av ett tillfälle, varpå de länge lurat för att roffa åt sig och bortföra en god del av lösöret. Grips slika missdådare på bar gärning, kastar man genast in dem i elden för att brännas på samma sätt som man gör med uppsåtliga brandstiftare.

När elden kommer lös, utkallas nämligen alla stadens invånare genom klämtning med rådstugeklockan och - om större fara hotar, även med storkyrkans klocka och skyndar då genast så fort de kunna till brandstället för att släcka elden, försedda med brandhakar och läderhinkar som de i all hast rycka till sig. Sådana hinkar till och ett antal av 10, 20, 30 eller ännu flera, har varje borgare enligt stadsstadgan i beredskap för detta ändamål. Dessa kunna nämligen, sedan de, fulla av vatten, blivit upplangade och tömda, kastas ned utan att ta skada, varpå de genast fyllas och langas tillbaka igen. Förr plögade de fromma klosterbröderna, gemenligen ganska kraftiga män, före alla andra - ty de äro vaksamma - ila till brandstället för att hejda eldens framfart och därvid med glatt mod utsätta sig för livsfara för borgarnas skull, av vilkas allmosor de levde, medan den övriga hopen stod där nästan som sysslolösa åskådare."

Ur Olaus Magnus Historia om de Nordiska folken utgiven i Rom 1555.

Tidning kritisk mot brandsläckning i Karlstad 1910

Värmlands läns tidning skrev kritiskt om släckningen av en brand den 30 november 1910. Referatet och debatten i tidningen (här något förkortad) återgavs i Svensk Brandkårstidning 1911. Efter inledande text med en detaljerad beskrivning av brandkårens arbete fortsatte reportern;

Man tyckte sig emellertid hos densamma sakna den grad av lugn och besinning som utmärker väl övat och disciplinerat brandfolk. Det fanns syn- och hörbarligen flera chefer och orderna kom från olika håll. Med så riklig vattenmängd och sex slangar väntade man sig en planmässig släckning som skulle vara i stånd att kväsa elden på betydligt kortare tid än vad som nu var fallet. Något bestämt omdöme om eldsläckningen vilja vi dock icke uttala, ty vid en eventualitet som denna spela ju många faktorer in. Vi ha emellertid gett uttryck åt mångas mening.

Brandchef Wendt svarade omedelbart;

Med anledning av redaktionens obefogade angrepp mot brandkårens släckningsarbete anhåller jag att få göra följande genmäle;

Enligt mitt på 30-årig erfarenhet grundade omdöme var släckningen mycket väl utförd. Elden härjade i hela huset och alla ingångar var otillgängliga. Redaktionens påstående att brandkåren saknade lugn och besinning bestrides på det allra bestämdaste. Tvärtom, manskapet skötte sina åligganden med ett berömvärt lugn. Alla väsentliga order som utdelades utgick från mig. Givet är dock att varje man själv måste kunna ta initiativ då det gäller smärre detaljer av släckningsarbetet. Det är en mycket vanlig företeelse att åskådare fälla omdömen och framställa förslag i fråga om släckningsarbetet, vilka givetvis icke få i ringaste mån inverka på ledarens dispositioner. Då brandmanskapets arbete i sanning är det svåraste och ansvarsfullaste inom ett samhälle, är det av högsta nöden att detsamma rättvist bedöms och icke utsätts för ovederhäftig kritik. Min ålder och erfarenhet samt den plikttrohet och yrkesskicklighet övrigt befäl inom kåren bevisligen besitter, synes mig vara borgen för, att jag inte för i arbete vid eldsvåda vare sig övat eller odisciplinerat manskap.

Tidningen bemöter;

Med högsta beredvillighet lämna vi plats åt den högt ärade brandchefens genmäle. Vi har, med all reservation, gjort återgivande av mångas mening. Vi skynda emellertid villigt erkänna att det där om bristande disciplin och planmässighet icke voro fullt adekvata uttryck. Det kan inte falla oss in att på något sätt underkänna brandchefens 30-åriga erfarenhet eller dra i tvivelsmål dugligheten hos brandkåren – så mycket mindre som, till alla lycka, denna duglighet sällan sätts på prov.

Utomstående är ingalunda så oförstående att inte deras anmärkningar kunna vara riktiga. Raskhet och rådighet, blick för situationen och förmåga att gripa in på rätta stället och rätt sätt, det är något som man kan förstå utan både uniform och kunskap om de brandtekniska termerna.

Här är icke fråga om att man vill falla någon i ämbetet, men såvida brandkåren är en stads institution till medborgarnas tjänst och visserligen icke någon byråkratinrättning som måste anses tabu och helig, så synes oss att omnämnandet icke bort uppkalla till en så skarp gensaga även om vi förstå att det medgivet ojusta ordet "icke disciplinerad" måste ha en retsam klang i en gammal militärs öron.

Med full förståelse av de vackra ord som chefen slösar på sitt manskap så må dock sägas att om vi inte låtit komma till synes vad "folk mumlade" så ha vi inte gjort något stort väsen av det. Vi menar att det vore skräp om icke Karlstads brandkår vore så mycket karl för sin hjälm att den tål att höra en anmärkning, som riktig eller oriktig, ingen kan påstå ha varit orättvis, ovederhäftig, obefogad därför att det samma möjligen icke av vår notisör icke var så alldeles riktigt formulerad.

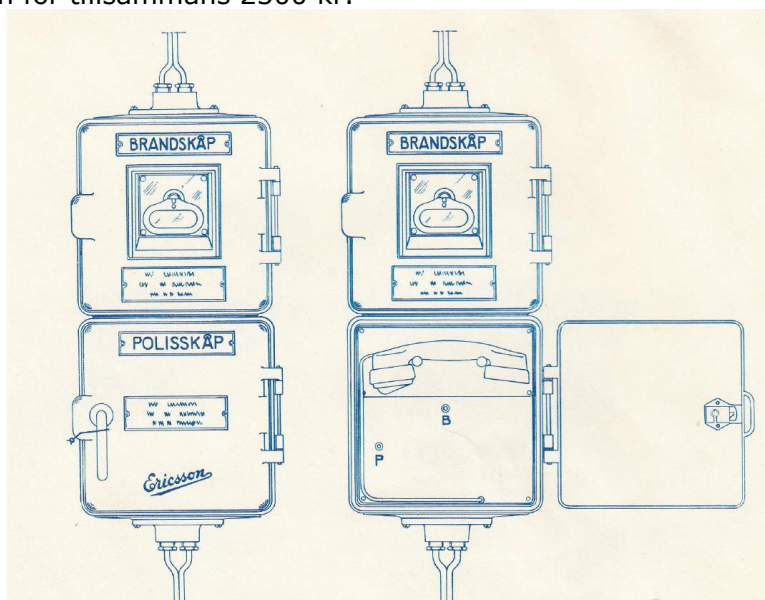
Brandtelegrafen i Kristinehamn fick polissignalanläggning 1938

Utdrag ur anbud till polisen i Kristinehamn från Telefonaktiebolaget L.M. Ericsson den 28/7 1938.

Offerten gällde en ny typ av polisbrandskåp som kunde anslutas till den befintliga brandtelegrafanläggningen. 23 skåp skulle ersätta de gamla. Centralapparaten på brandstationen behövde kompletteras med reläer och på polisstationen behövde man en mottagningsapparat. Belysningsarmaturen ovan brandskåpen skulle bytas till nya med ett linssystem varigenom anropssignaler till patrullerande polismän lättare kan observeras även dagtid,

De nya skåpen kunde användas av allmänheten som vanligt för att alarmera brandkåren men även för att genom telefonanordningen rekvirera polis, ambulans eller läkare. Polisstationen fick möjlighet att anropa patrullerande polismän på gatorna genom att utsända blinksignaler. En liknande anläggning planerades i Karlstad.

Kostnaden var 17500 kr för materiel och montage på brandstation och polisstationen samt provning av anläggningen men för övrigt exkl. montage. Bolaget kunde återköpa de befintliga skåpen för tillsammans 2300 kr.

Beskrivning av polissignalsystem i kombination med brandtelegrafanläggning

Systemet möjliggjorde dubbelriktad förbindelse mellan polisstation och patrullerande polismän. LM E hade konstruerat anläggningen som kunde utnyttja brandtelegrafsystemet. Även mindre samhällen kunde anskaffa systemet. Det fanns också tidigare brandskåp med inbyggd telefon som var avsedda för kårens personal vid provningar och reparationer. Samtal till polisstationen kunde inte avlyssnas på brandstationen. Anrop besvarade normalt inom ett par minuter.

Skåpen användes genom att dörren öppnades, en plombering bröts, och en signal gick till polisstationens apparat. För internt bruk kunde skåpen öppnas utan att plomberingen bröts. Genom en tryckknapp kunde man välja samtal till polis- eller brandstation. Polisstationen kunde också anropa patrullerande polismän genom att utsända blinkande signaler. Vid anrop tryckte man på telefonapparatens knappar. Systemet var en reserv till det vanliga telefonsystemet och det ansågs vara lätt att laga efter bombanfall. Systemet kunde även ersätta de inspektionskonstaplar som såg till att patrulleringen sköttes.

För allmänheten kunde polisskåpen vara till stor nytta speciellt i ytterområden och nattetid när polispatrulleringen "ej kunde göras så effektiv som allmänheten i regel önskade". Skåpen satt relativt tätt placerade och var tillgängliga vid alla tider på dygnet på sina speciella platser vilket ej alltid var fallet med en polispatrull. Polismännen fick en möjlighet att vid alla tider på dygnet komma i förbindelse med polisstationen för tjänstesamtal. En del städer hade börjat med bilpatruller och även de kunde nås genom blinksignalerna.

Äldre brandtelegraf i Kristinehamn

Systemet som skulle förbättras var anskaffat 1930 då det ersatte ett äldre s.k. visarsystem som var placerat i polisvaktkontoret.

Det första systemet hade 16 brandskåp i fyra distrikt.

Första distriktet omfattade staden söder om Hovslagaregatan och väster om Kungsgatan

1. I hörnet av Hovslagaregatan och Västerlånggatan vid Södra Torget
2. Å Tegelslagargatan mitt emot f.d. hovslagersmedjan
3. I hörnet av Spelmansgatan och Västra Staketgatan

Andra distriktet omfattade staden söder om Nya Kyrkogatan och öster om Kungsgatan

1. I hörnet av Nya Kyrkogatan och Östra Staketgatan
2. I hörnet av Tegelslagargatan och Österlånggatan
3. I hörnet av Kungsgatan och Tegelslagargatan
4. I hörnet av Kungsgatan och Södra Staketgatan
5. I hörnet av Södra Staketgatan och Östra Staketgatan

Tredje distriktet omfattade staden med Stora Torget mellan Hovslagaregatan och Nya Kyrkogatan å ena sidan och Norra Staketgatan och Petrigatan å den andra

1. I hörnet av Östra Staketgatan och Jacobsbergsgatan
2. I hörnet av Norra Staketgatan och Kungsgatan (Sparbankshuset)
3. Å magasinet nedanför f.d. Arbetsinrättningen
4. I hörnet av Gamla Kyrkogatan och Österlånggatan
5. I övre ändan av Petrigatan på stolpe

Fjärde distriktet omfattade staden norr om Norra Staketgatan och Jacobsbergsgatan med järnvägsstationerna och Villastaden

1. På kolhuset vid Statens lokomotivstallar
2. På Hotell Svea
3. På stolpe vid Mekaniska Verkstadens grind

Anmälan om eldsvåda genom telefon skulle alltid ske till Poliskontoret

Storforsare grundade Henriksson Brandredskap

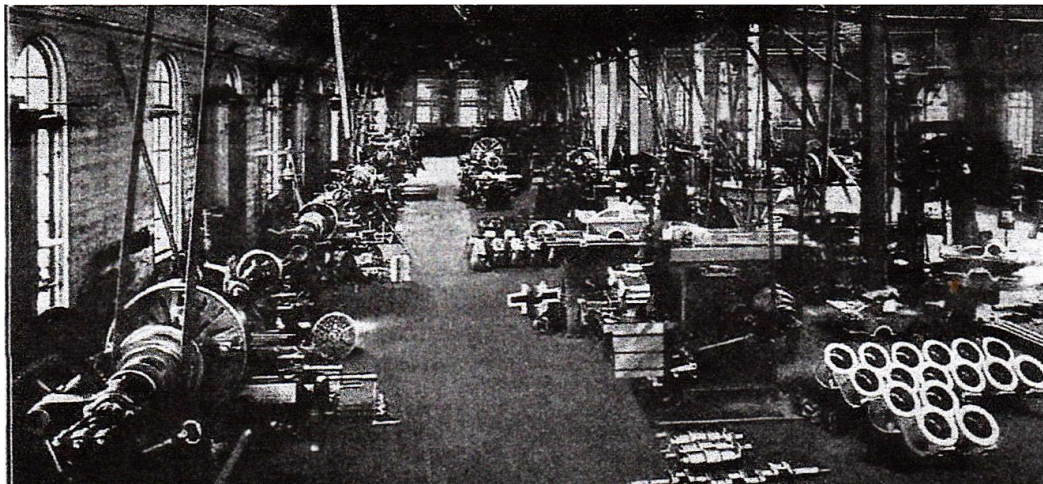
Carl Henriksson (1859-1934) föddes på Ängtorp Bjurbäcken i dåvarande Lungsunds församling. Han vandrade i unga år till Stockholm och fick arbete som lärling i en verkstad som tillverkade brandsprutor. I kyrkböckerna står att han flyttade i februari 1877. Han kallades då för arbetskarl. I mantalslängderna från Stockholm benämns han 1880 som järnarbetare och 1900 som verkmästare. Carls far Henrik Petersson var byggmästare vid Storfors Bruk. Modern hette Lisa Johansdotter.

Carl Henriksson vid 70 års ålder

Han blev lärling hos John Holmgren som 1859 hade övertagit Victor Sjöbergs verkstad som gjort sprutor sedan 1828. Båda företagen var stora inom området och deras sprutor finns klubbens samlingar. 1885 startade Carl en egen verkstad "Henrikssons Brandredskap" (kallat Hebra) och började med att tillverka mindre brandsprutor. Firman växte snabbt och tillverkade efter hand större brandsprutor och redskapsvagnar. Dessutom hade de ett eget metallgjuteri. 1900 köpte Carl John Holmgrens sprut- och brandredskapstillverkning med ritningar, modeller och maskiner.

1910 började man tillverka motorsprutor. Företaget gjorde också de kemiska eldsläckningsapparaterna Rapid och Pumprapid. 1916 byggde man en ny fabrik med ca 100 anställda. Tillverkningen omfattade även marinmotorer och senare moderna centrifugalpumpar och brandbilar.

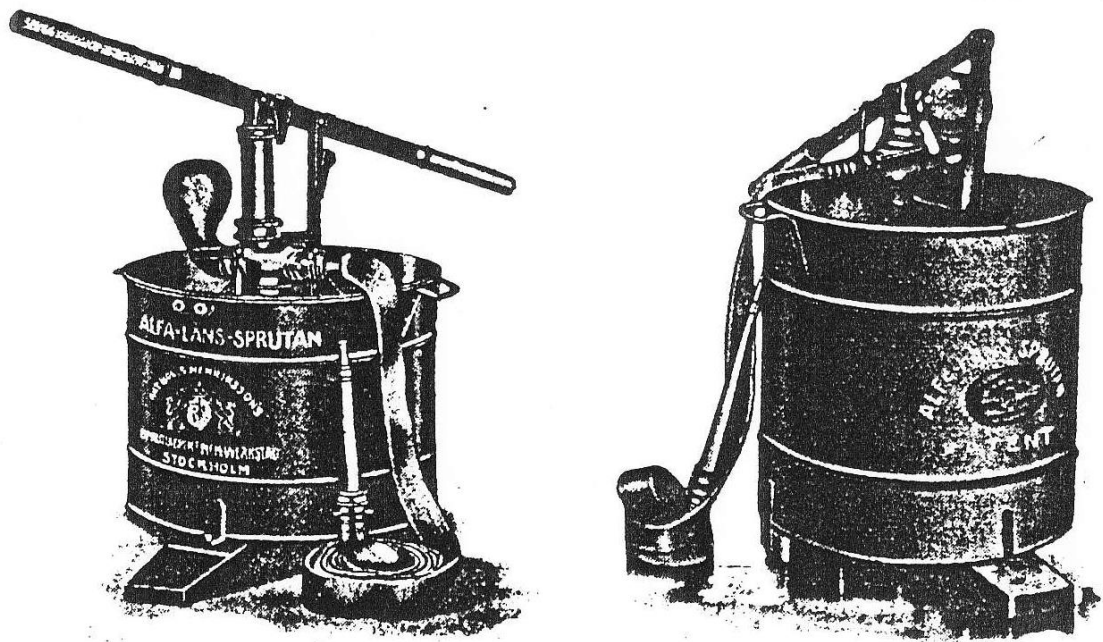
Sönerna engagerades i företaget. Sonen Gustaf 1884-1956 tog över verkstadsledningen efter faderns död. Även Gustafs son Karl-Gustaf (1916-2001) arbetade i företaget och basade över verkstaden efter sin fars död 1956 till mitten av sextiotalet. Den

sistnämndes son Karl, född 1946, har trampat verkstadsgolvet som ung och blev senare brandingenjör i Stockholm. Karl har försett klubben med all denna information.

Klubben visar en av Henriksson tidiga motorsprutor med kolvpump i Spruthuset. Den är levererad av Allmänna Brandredskapfabriken som var den firma som sålde Henrikssons produkter. Vi har pyttssprutor och blockpumpar från Hebra liksom äldre handsprutor tillverkade av John Holmgren och Victor Sjöbergs fabriker.

Spruta fotograferad 1974 vid Gammelvala (Brunskog) av Lennart Johansson

Första vävda brandslangarna från Kristinehamn 1826

Uppgiften är säkert korrekt men vi har inte lyckats hitta källan trots letande. På den tiden lämnades inte tryckta alster för framtida bevarande.

Boken om "Värmlands Brandstodsbolag 1843-1943" anger på sidan 66 "att men sedan 1826 har tillverkat Sveriges första vävda brandslang. Samma sak förekommer hos Kaare Brandsjös bok "Brandförsvarets historia" på sidan 59. "Handbok i eldsläcknings och brandförsäkringsväsendet" från 1879 av C N Ahlström har bara kort om att man i Leipzig har gjort hampaslangar sedan 1720 (sidan 255)

Ur Kristinehamns historia III sid 303; Repslagarbanan övertogs 1811 av sejlaren (repslagaren) J F Wagner (1773-1835) som sedan även blev borgmästare. Hans änka Christina Wagner drev verksamheten efter makens död (hon dog 1861). Sonen Johan Gottfrid Wagner (1823-1878) kom hem 1845 efter läroår i Stockholm och tog över verksamheten. Repslageriet lades ut tillförsäljning 1877 och vid en extra bolagsstämma skulle delägarna i "Christinehamns Repslageri", efter Wagners död 1878, avgöra om inkomna anbud på tomterna och fabriken kunde antas. Fabriken låg vid Södra Staketgatan 42-44

Kontroll har även skett i Commers Collegii årsberättelser och Nordiska museets repslageriinventering från 1947. Kristinehamns repslageri nämns även i Sveriges Handelskalender 1880 men på inget ställe finns skrivet om brandslangar.

Mänskliga faktorn som bidragande brandorsak 1879

*Ur Handbok i eldsläcknings och brandförsäkringsväsendet C N Ahlström 1879
Avskrift från sidor 47-50 med viss modernisering och ordförklaringar*

Brandförsäkring lika litet som ett välordnat eldsläckningsväsende är i stånd att ge fullständigt skydd mot eldsolyckor och deras följder; hur välgörande och nödvändigt än det ena är såväl som det andra. Vad återstår? Endast att söka, så mycket som möjligt är, förebygga detta olyckor!

Hur förödmjukande det än är, erkännas måste, att de flesta eldsolyckor som inträffat, varit av den art, att de kunnat förebyggas, om känslan av plikt varit starkare hos människorna än den är. Vi säga de flesta, icke alla, ty ehuru plikt-känslan ej medger några undantag, så är dock mänskligt förutseende inskränkt och mänsklig kraft ofta vanmäktig. Men under vanliga förhållanden, dvs. så länge vi omges av ting och företeelser varmed vi bort hinna bli förtrogna, ges det sant nog ytterst få tillfällen, då ej genom vaksamhet, förutseende försiktighet och lättförvärvad insikt eldsolyckor kunnat förekommas.

Utgående från denna sanning, vilken vore lätt att bevisa om någon betvivlade den, skola vi se, vilka medel vi besitta att förekomma eldsolyckor. Vi måste då först uppsöka orsakerna till desamma för att sedan se till, hur dessa skola undanröjas.

I en del fall är människorna själva den omedelbara orsaken till eldsolyckor, då de antingen uppsåtligt anlägga eld å egen eller andras egendom eller genom vårdslöshet eller bristande tillsyn vålla elds utbrott eller överhandtagande; i andra fall är de det mindre handgripligt, men ej mindre säkert, när de t.ex. genom vårdslöshet¹ eller genom vanvård av hus och eldstäder gör eldens kringgripande möjligt, i åter andra fall bliva de genom inskränkthet eller okunnighet om faran vållande till en olycka, stundom förena sig tanklöshet eller oförsiktighet med okunnigheten. I ett fåtal fall beror olyckan på

¹ Ursprungligt ord var vangömma

omständigheter, för vilka människor antingen alldeles icke eller blott ofullkomligt kunna råd bot; dit hör åtskilliga naturföreteelser. Och slutligen har man i icke få fall att söka den egentliga grunden till en brand eller ännu oftare till utbredningen av en sådan i mera konstanta lokala förhållanden, vilka dock ytterst bero av människors eget avgörande, vi menar byggnaders beskaffenhet och läge.

De första villkoren för avlägsnandet av orsakerna till ellsolyckor, i den mån de bero på oss själva är;

1

Att var och en för egen räkning gör sig bekant med alla dessa orsaker och sedan använder sitt naturliga förstånd, sina förvärvade insikter och en allvarlig vaksamhet, en oavslätlig uppmärksamhet på sig själv till att hindra dem att göra sig gällande. Envar har härvid i främsta rummet att ställa sig lagars och förordningars föreskrifter till efterrättelse, något, som tyvärr ej sällan underlåtes av det skäl, att man ej har reda på, att det eller det lagbudet ens existerar, vidare att lika samvetsgrant åttlyda de föreskrifter, som givas av dem, vilka för en ringa avgift åtagit sig att hålla en skadeslös i händelse av brand, dvs. försäkringsanstalterna, vilkas reglemente mestadels innehålla goda regler med ansvarsbestämmelser för deras överträdande; ytterligare att, om man är i annans tjänst eller eljest pliktig att honom lyda, ställa sig dennes påbud till efterrättelse, att för övrigt städse lyssna till andras råd och genom att själv i vilken ställning man än må befinns sig, söka genom upplysningar eller råd inverka på andra.

2

Att personer i överordnad ställning – arbetsgivare, husbönder, förmän, familjefäder, lärare m.fl. – underrätta sina underordnade arbetare, biträden, tjänare, läringar, barn, disciplar osv. om allt, som innebär eldfara, tillhålla² dem, att iaktta all möjlig försiktighet till undvikande av sådan fara och öva tillsyn över deras uppförande härutinnan³. Vid verkstäder och inrättningar, större magasin, m.fl. ställen borde tryckta regler rörande umgänge med eld och lätt antändliga, explosiva eller för självantändning böjda⁴ ämnes behandling finnas anslagna och lämpligt straff fastställt för deras överträdande.

Det är en oavvislig plikt hos dem, som har någon grad av myndighet över andra, att begagna den förra att förmå dem till varsamhet med avseende på eldfara; denna plikt är så mycket mer trängande, som människor i allmänhet – i synnerhet yngre – är allt för böjda att försumma iakttagande av till och med de på en gång nödvändigaste och enklaste försiktighetsmått under sina dagliga sysselsättningar; detta förklarar att de flesta ellsolyckor härröra av grov vårdslöshet. Men det är ej blott lättsinnet eller sorglösheten, som skall bekämpas genom att vänja vederbörande att fullständigt efterleva, att aldrig vid något tillfälle uraktlåta⁵ de givna reglerna och försiktighetsmåtten; även okunnigheten behöver ofta skingras; ty, såsom av det följande skall framgå, det gives brandorsaker, om vilka många ej har en aning (t.ex. själv-antändning); det gives omedelbara faror, som lura, där den okunnige aldrig väntat dem, och det finns följaktligen försiktighetsmått, vilka måste läras, innan de kunna iakttas.

Något som husbönder ej blott ofta tillåta, utan till och med mot tjänarnas egen önskan stundom påyrka, är ett inpå natten fortsatt arbete. Sådant borde – där ej tvingande skäl förefinnes, i vilket fall husbonden, själv eller genom pålitlig ställföreträdare, skulle övervaka arbetet – icke äga rum, emedan det lätt har till följd, att den överansträngde och trötte ej ägnar tillräcklig uppmärksamhet åt det ljus eller annan eld, som vid arbetet begagnas, att han eller hon rent av faller i sömn under arbetet, varunder en gnista kan göra obotlig skada, eller ock vid arbetets slut glömmar att med elden vidtaga nödiga försiktighetsmått. Olyckor av sådan anledning är inte sällsynta!

² Uppmana, tillsäga

³ I detta avseende eller i denna sak

⁴ benägna

⁵ försumma

Att särskild tillsyn ägnas åt barn, idioter⁶, vansinniga, febersjuka och med fallandesot⁷ behäftade samt druckna personer, ävensom åt katter, mindre hundar och andra sällskapsdjur m.fl. Att aldrig lämna barn eller mindre tillräkneliga personer ensamma i rum där eld brinner i eldstaden där glödande finns, där ljus eller lampa är tänd, synes vara en så klar och påtaglig plikt, att den ej borde behöva förhållas någon. Och likväl inträffar genom försumlighet härutinnan ett betydligt antal olyckor varje år, varvid än den utan vård lämnade olyckliga varelsen illa brännes eller ljuter döden, än därjämte antänder huset och vållar ytterligare olycka. Barns och idioters benägenhet att leka med elden är känd, ävensom den art av vansinne, vilken kallas mordbrandsmani. Det har inträffat, att sinnessvaga personer, vilka vårdats i hemmen, upprepade gånger försökt anlägga mordbrand och stundom även lyckats däri. Det gäller att av detta såväl som andra skäl aldrig släppa sådana olyckliga ur sikte. Med avseende ej mindre på dem än på barn och idioter ävensom rättor är det av vikt att icke låta tändstickor ligga framme, så att de äro för dem åtkomliga. Talrika eldsolyckor har sin grund i barns lek med tändstickor eller rättors gnagande därpå. Detta gäller framförallt fosforstickor, Att epileptiska och sådan sjuka, vilka är utsatta för anfall av yrsel, bör utgöra ständiga föremål för sin omgivnings vaksamhet, därför tala utom fruktan för eldfara även andra skäl. Individuer, som är svårare att hindra från att förorsaka olyckor, är drinkare. Att en person överväldigad av ruset somnar från eld, slår omkull ljus eller lampa och därigenom förorsakar en brand, vars lågor han är oförmögen att själv kväva osv., sådant är vanligt nog; ofta får han själv svåra brännskador, stundom med livet plikta för sitt fylleri. Även om en person ej är överlastad, utan blott något ankommen av starka drycker, gör han sig dock vida lättare skyldig till vårdslöshet, t.ex. med tändstickor, med cigarr eller pipa, än om han vore nykter. Druckna personer bör därför, så vitt möjligt är, efterses och ej lämnas ensamma i ett hus. Om någon person tillhörande en familj hemkommer drucken på natten, bör alltid någon av familjen se till, att han kommer i säng och somnar, på det han ej må lämna sitt ljus brinnande eller på annat sätt vålla eldfara.

Att lagstiftande myndigheter, vartill vi i detta fall kunna räkna försäkringsanstalterna gentemot deras försäkringstagare – samt de, vilka – å det allmännas eller å försäkringsbolagens vägnar – har att vaka över efterlevnaden av dessas föreskrifter, göra allt vad på dem ankommer till ernående av största möjliga säkerhet.

Såväl allmän lag som särskilda dels för hela riket utgivna förordningar dels kommunala stadganden innehåll bestämmelser avseende minskande av eldfara; och vad brandstodsbolagen beträffar, har åtminstone de på ömsesidighetsprincipen grundade förtjänsten av att i sina reglementen hava intagit stundom ganska detaljerade föreskrifter i detta hänseende.

Dessa föreskrifter och bestämmelser innefatta dels ansvarsbestämmelser och vitesstadganden för vårdslöst handhavande av eld eller eldfarliga ämnen, för vanvård av byggnader och eldstäder mm samt för mordbrand, dels innehålla de positiva regler och påbud såväl i berörda hänseenden som i fråga om uppförande av byggnader och anläggande av städer.

Alla brandsäkerhetens delar - Räddningsverket 2008

En stor brand föregås ofta av flera samverkande fel och brister. Det är viktigt att förhindra att bränder uppstår och att stoppa små bränder från att växa. När det börjar brinna ska byggnaden vara intakt, förstådd och tillsedd. Ett bra brandskydd innebär att följande punkter fungerar i händelse av brand. Det är de sammanlagda åtgärderna som

⁶ Den svåraste graden av intellektuell efterblivenhet med IQ under 35. En sådan person kan inte utföra de enklaste vardagssysslor tex äta eller klä på sig. Har också haft betydelsen okunnig, dum, sinnesslö. Enligt Bra Böckers lexikon.

⁷ Epilepsi

skapar säkerheten. Ungefär så här skrev Räddningsverket 2008 i ett allmänt råd om brandskydd i hotell.

1. Detektorer upptäcker branden i ett tidigt skede.
2. Utrymningslarm varnar dem som är i fara.
3. Det finns anslag om utrymningsvägar i varje gästrum.
4. Gästerna känner till anslagen om utrymningsvägar.
5. Alla som kan går ut när utrymningslarmet ljuder.
6. Personal och gäster kan ringa 112 och ingripa med brandredskap.
7. Byggnadens brand- och röksektioneringar fungerar och hindrar att rök och eld blockerar utrymningsvägarna.
8. Utrymningsvägarna är fria från hinder och öppnas lätt utan nycklar eller redskap.
9. Ledningen har sett till att personalen är utbildad.
10. Räddningstjänsten är väl informerad om anläggningens brandskydd.
11. De flesta är i säkerhet när räddningstjänsten anländer.

Kritik mot brandkåren i bokform

Branden inträffade för många år sedan. Sommaren var ovanligt torr och varm. Plötsligt en dag i mitten av augusti inleddes katastrofen. Det hade börjat brinna i Sigges hem när han var ute på arbete. Röken bolmade över skogen och Sigge ängslades för den gamle fadern när han körde hemåt. Fadern var dock välbehållen. Efter ett tag kom brandkåren men det var en överdrift att utryckningen var särskilt snabb.

Texten kommer från boken "Från eld till död" av Sigvard Karlsson, Agen, tryckt 1966 i Kristinehamn. Jag köpte boken 2010. Författaren gav inga ledtrådar som fixerade data eller annat som skulle underlätta att identifiera tid och plats för branden men skrev att det är en autentisk händelse.

Brandkåren medförde två tankvagnar. En sattes i bruk men på den andra började man ta av pumpen för att ta vatten ur någon källa. Sigge upplyste att ingen av de tre källorna innehöll något vatten. Här började ett bråk som beskrivs i boken. Sigge kunde inte påverka "brandförmannen" varken att sluta leta källvatten, rädda inventarier eller skydda en torr granhäck som om den fattade eld kunde sprida branden vidare till skogen. Sigge och skogsägare var nu likabekymrade om skogen och skyddade den så gott man kunde.

Brandförmannen stod på sig och var enligt Sigge vrång. Jakt- och övningsammunition började knattra och intresserade polisen. Skogen kunde skyddas tack vare grannarnas och Sigges arbete med att släcka glödbränder som uppstod. Brandkåren hämtade sedan vatten 1 km bort. Sigge bad brandförmannen dra till ett ännu hetare ställe med sitt vatten och att han inte skulle inbilla sig att det var brandkårens förtjänst att häcken inte antändes. Pressen var på plats och förbjöds av Sigge att på något sätt berömma brandkårens insats. Pressmännen chockades över den hätska inställningen.

Polisutredningen kom aldrig fram till brandorsaken. Sigvard skrev att det inte kunde vara försäkringsbedrägeri ty fastigheten var underförsäkrad. Branden förblev ett olöst mysterium, ingen åska hade det varit, ingen kortslutning kunde hittas och skorsten var hel. Far och son var nu utan bostad och började med att bo i ett uthus och senare i en barack. Det blev stora svårigheter att få en bra bostad och de umbäranden som drabbade fadern ledde till hans död.

Vid sökning av grunduppgifter fick jag tips i Kristinehamn att det kunde vara "Sigvard i Fördärvet". Förvärvet, som Sigvards föräldrar Axel och Elin gjorde, var förfallet och kallades Fördärvet. Det blev sedan Tereseborg och ligger söder om Kristinehamn. I boken står att modern dog 12 år före branden och med hjälp av släktforskarnas listor över döda gick det hitta både Sigvard och hans föräldrar. Därmed stod det klart att branden skedde i augusti 1955.

Efter sökning i Nya Kristinehamns Posten hittade jag en artikel från 15 augusti med rubrik "Brand i Tereseborg". Där står i sammanfattning; idag vid 9-tiden brann Tereseborgs gård. Boningshus och uthus brann. Brandkåren fick inrikta sig på att skydda skogen. Inget vatten fanns och man fick hämta det 1,5 km bort. Branden startade i köket när en äldre 86-årig man skulle tända i köksspis.

Utryckningsrapporten; Med hjälp av datum kunde Bergslagens räddningstjänst finna den journal där alla larm noterats. Detta var innan man skrev längre rapporter. Där står; Larmet kom 09.05 och gällde eld i bostads- och uthusbyggnad. Utryckning skedde med två bilar och sex man. Efter ca 20 minuter skickades en Jeep med en man. Två timmar senare skickades ytterligare en bil. Sammanlagt var tio brandmän och befäl på plats. Som brandorsak angavs bristfällig eldstad. Vidare noteras att branden släcktes med hjälp av 350 m smalslang från tre tankvagnar samt 75 m smalslang från en Albin-200.

Polisutredningen; Hos Värmlandsarkiv fann jag polisutredningen. Den 14 okt 1955 beslutades att inget brottsligt hade skett. Utredningen anger; Larmet kom 0915. Polisen ryckte ut och var på plats kl. 09.30. Då var boningshuset och uthuset övertänt. Huset var ca 7x11 meter i ett plan. Ett rum var inrett på vinden. Byggnaden var försäkrad i Östra Värmlands försäkrings-bolag för 20000 kr. Polisen kunde inte fastställa var elden började. De bilder som man tog vid framkomsten kl. 09.30 visar att hela taket och övervåningen är avbränd. Dagen innan branden var det svårt att tända i spisen. De hade då hade använt papper för att få bättre drag. När spisen tändes på branddagens morgon var det inga problem med draget. Både far och son tror att gnistor från pappret kan ha hamnat på yttertakets som på ena sidan hade dåligt tegel. Under detta var det ett spåntak. Sigvard, sonen, kom hem ca 09.10 och då var det övertänt.

Axel var ute när han blev uppmärksam på branden av en förbipasserande chaufför. Ett annat vittne menade att han såg rökelare omkring 0850. En annan granne såg kraftig rök och eld och larmade brandkåren. Brandmästaren säger att både bostadshus och uthus var helt övertända när brandkåren kom fram. Han hade ingen uppfattning om brandorsaken. Han hade skickat ut folk mot mossen för att bevaka den. I utredningen nämns att det var överhängande risk för dess antändning.

Min reflektion; Boken skrevs elva år efter branden. Sigvard var säkert bitter hela livet efter branden och det är unikt att framföra kritik mot en brandkår i bokform. Sigvard avled på Tereseborg 1989 och var då 74 år. Det är märkligt att tidningen direkt skrev att den gamle mannen hade fumlat vid tändning av spisen. Brandbefälet angav bristfällig eldstad i den egna rapporten men inte vid polisförhöret. Man räknade på 1950-talet med att det tog 15 minuter till en övertändning. Här hade nog brunnit ett tag innan någon larmade och det var inte så tätt med telefoner. Avstånd till brandstationen var ca 8 km. Troligen var det inget att rädda när brandmännen kom fram. *Björn Albinson i februari 2011*

Wasabröd, psykologi i övningar 1951

Vid ett möte med industrins brandmän överraskades man av en mjölnare som med djupt allvar yrkade på mer realism i brandövningarna. Man utbildade då alla 800 anställda i tvådagarskurser och industribrandkåren övades varje vecka. Mjölaren ville veta hur man under årtionden skulle kunna upprätthålla spänning i brandskyddsarbetet så att alla kände att intresset för brandskyddet går framåt att brandskyddskulturen stiger.

Mjölarens fråga initierade ett nytänkande. Överingenjör David Karp vid Wasabröd i Filipstad startade en ny sammanträdesform om problem som uppkom vid det löpande bandet och gjorde det med berörda medarbetare. Erfarenheterna av samverkan mellan teoretiker och praktikens män blev mycket goda. Verksamheten kallades "frågvisa klubben". Samtalen blev allt mer fördjupade. Ledningen såg här en psykologisk vinkling som kunde ge framsteg och arbetade alltmer med den brandskyddsintresserade individen och brandförsvaret som helhet. Alla borde känna att brandförsvaret var effektivt, aktuellt, dynamiskt och veta att man blev bättre rustad efter varje år, varje vecka och varje övning. Varje gång ska man löst åtminstone ett nytt eller ett gammalt problem. Det gällde inte bara att dramatisera brandskyddet utan var och en som kommer till en övning ska vara med att lösa aktuella brandproblem eller de man kunder få inom överskådlig tid.

Arbetaren är den som har bäst förutsättningar och ofta den ende som kan lösa problem t.ex. med antänt brödspån på en ugn, slirande remmar eller överhettad motor i dammig omgivning. Bara gedigen intressebetonad kunskap i vetenskapen brandskydd kan tillfredsställa en arbetare av idag menade företaget. Utöver stöd från Brandskyddsföreningen och tidskrifter måste företaget ta upp egna problem med andra tekniska instanser. Sådana specialproblem finns hos alla industrier. Alla kunde hjälpa till att hitta riskerna, lära sig förstå deras uppkomst och sätten att förebygga dem.

Allt skulle baseras på intresse och spänning vilket ger mer resultat än vad stora resurser ofta kan ge. Apparater och maskiner ska skötas och genom mer kunskap om dem ökade intresset även för brandskyddet och ett dynamiskt framåtskridande. Industrins brandförsvär sökte fakta på vetenskapliga områden för att öka intresset. Hos Wasabröd blev det föreläsningar i "Frågvisa klubben" om bl.a. svagheter i sprinklersystem, senaste nytt kring statisk elektricitet vid hantering av mjöl och hur detta initierar explosioner. Man menade att det var arbetsamt att nybilda sig men det gav arbetaren en verklig trivsel och säkerhetskänsla med både brandförsvaret och det vanliga arbetet. Detta tog inte bort de arbetsuppgifter som överordnade hade. Tvärtom fordrade det mera vilket gav ökad trivsel i även i deras arbetsuppgifter. Karp skrev att ett psykologiskt grundat, dynamiskt betraktningssätt kan rädda övningar ur slentrian och därmed industrin från många onödiga bränder. Samarbetet var även mycket bra med stadens brandkår och inspirerade företagets personal. Planer fanns att öka samverkan med bl.a. fler brandskyddsspel. *Brandkårstidskrift från 1951.*

Om brandkåren i Arvika

De gamla trähusen i Arvika brann ner med jämna mellanrum. Larmet gick och efter ett par timmar kom brandbilen dånande med soldater och slangar i full oreda på flaket. I förarhytten vid stormklockan satt vice brandchefen, stadens överkonstapel, med pickelhuvan på. Utanför Marielunds matsalar stod grosshandlare Thegerströms roströda häst och råkade i vilt sken. Brandkåren hann aldrig fram, förrän huset brunnit ner och hade enligt lokaltidningen bara att begränsa elden.

De flesta bränderna inträffade i Fillhacka, ullspinneriet mitt emot brandstationen. Men det blev alltid något sattyg med slangarna i Kattviken.

Brandchefen var en galant karl i figursydd uniform, blå eller vit alltefter årstiden, prydd med orienteringsmärken i silver och skidmärken i brons. Han hade "semäster" vid alla tillbud. (Det finns ingenstans, där ordet semester ger ett så totalt intryck av sysslolöshet som i Arvika.) Vid eldsvådor ryckte den nitiske överkonstapeln in, oprövad i så farliga bestyr.

En brännhet julidag tog det eld i en bal tjärdrev på vinden till fars gårdsmagasin. Det såg inte särskilt farligt ut och brandkåren kom på rekordtid. Vice brandchefen gav blixstoder om att alla luckor skulle öppnas. Magasinet brann ner på en kvart. (*Bengt Hallgren ur Arvika 1966*)

Karlstads stadsmusikants fru bötfälld för slarv med ljus 1760

Alltifrån medeltiden och ett stycke in på 1800-talet hade städerna stadsmusikanter. En stadsmusikant var i regel anställd av magistraten och avlönades ofta ur stadens kassa. Han hade privilegium på att tillhandahålla musik såväl i officiella sammanhang vid t ex kungabesök som privat vid t.ex. bröllop. Förmodligen deltog han också när man slog brandlarm på stadens trummor. I mitten av 1700-talet fanns i Karlstad stadsmusikanten Jan Cedergren. Hans namn förekommer i rådsturätsprotokollet från 11/2 1760 som med tanke på Karlstads stora bränder, är av intresse: "V. Stadsfiskalen Pär Billing hade å ämbetets vägnar inkallat Stadsmusikantens Jan Cedergrens hustru Clara Wall för ovarsamt umgående med elden, i det hon burit ljus utan lykta i sitt fähus; påståendes nu emot henne för sådant plikt efter 24:e Kapitlet i Byggningsbalken".

Detta kapitel i Sveriges Rikes Lag från 1734 har rubriken "Om våld i by". Där avslutas första paragrafen med följande mening: "Den ovarsamt med eld umgås, på sätt som nu är sagt, böte fem daler, även att ingen skada sker. Clara Wall kunde icke neka, att hon utan lykta burit ljus i fähuset, men hon påstod, att hon ändå så varsamt därmed umgåtts, att ingen skada kunnat befaras varken under bärandet eller i fähuset, eftersom ljuset varit i andra kärl förvarat; bedjandes därför om förskoning. Rådstugurätten noterade i sitt utslag att de icke kan undgå, att till följd av 24 Kap i Byggningsbalken pliktfälla Hustru Clara Wall till böter för det hon utan lykta burit ljus i ladugården, sig själv och andra till varning och rättelse, och därest hon ej förmår med penningar brottet sitt umgälla, skall hon avstraffas med 4 dagars fängelse på vatten och bröd.

Till saken hör att enligt husförhörlängder var Cedergrens närmaste grannar till fiskalen Billing i stadens åttonde rote. Det är alltså lätt att föreställa sig, att denne måhända flera gånger sett Klara gå ut med ljus i trästävän för att mjölka den enda kon i det lilla fähuset. Underlag från vad Pelle Räf skrev i Värmlandsanor nr 2009:3

Brandchefen i Karlstad åtalades 1930 – obefogat!

Brandordningen i Karlstad medgav att uttryckande brandstyrka utan hinder av gällande föreskrifter fick använda den genaste färdvägen och med signal från ringklocka, signalhorn eller siren köra så fort som omständigheterna medgav. Gående, ridande eller åkande skulle vika ur vägen. Den 11 mars 1930 hade kåren fått larm om en gräsbrand i Klara och ryckte ut med redskapsbilen och en motorspruta. Från en tvärgata kom en personbil vars förare inte hört signalerna. Brandbilens förare gjorde en tvär gir för att undvika kollisionen varvid motorsprutan välte. Vittnen har hört signaler när brandbilen var 100 meter från gatuhörnet.

Polisrapporten skrev att brandchefen suttit bredvid föraren. Båda kallades till rådhusrätten för att ansvara för att inte iakttagit nödvändig omsorg och vaksamhet. Man yrkade att de skulle ersätta målets kostnader. Allmänne åklagaren bestred nämligen att bestämmelsen i brandordningen skulle gälla före de allmänna reglerna om att iaktta normal akt-samhet. Senare under målet ansåg åklagaren att undantaget att begränsa farten bara avsåg bil som användes *vid eldfara* för brandväsendets räkning. Han ansåg inte att det var någon eldfara eftersom brandchefen enligt telefonsamtalet visste den exakta platsen för branden och dess ringa omfattning.

Inför det andra rättegångstillfället utökade åklagaren åtalet med tre punkter 1) bilen kördes fortare än det 15 km/tim som var tillåtet med släpvagn, 2) brandbilsföraren använde inte föreskriven signalapparat och 3) att brandchefen som ämbetsman hade visat vårdslöshet, försummelse eller oskicklighet.

Brandchefen svarade med att yrka på ansvar för åklagaren för falskt åtal och smädligt skrivsätt. Allmänne åklagaren kom då med ytterligare åtalpunkter mot brandchefen för falskt åtal och att dennes ombud varit försmädligt mot åklagaren. Dessutom åtalades brandchefen för att han inte sett till att brandbilen hade tillförlitliga bromsar utan bara 2-hjulsbromsar.

Rätten fällde personbilsföraren för att han kört ovarsamt men varken brandchefen eller brandmannen ansågs ha gjort sig skyldiga till det som de åtalats för. Personbilens förare fick böta och betala skador på motorsprutan. Beträffande brandchefens yrkande om ansvar för allmänne åklagaren för falskt åtal och smädligt skrivsätt dömdes denne att till Kronan böta 50 kr för falskt åtal och till brandchefen för smädelse utge 75 kr. Brandchefens ombud fick böter för att ha skrivit försmädligt till åklagaren. Åklagarens anmälan av brandchefen för falskt åtal lämnades utan åtgärd men han skulle betala brandchefens kostnader för målet med 325 kr och en del andra kostnader. (*Brandkårstidskrift* 1930)

Selma Lagerlöf passerade brandstation 1880 – fick romanidé

1880 gick Selma på seminariet i Stockholm. En tanke vaknade en dag när hon gick hem från en lektion i litteratur. Hon skulle skildra intressanta människor som hon hört om i alla värmländska sägner. När denna tanke slog ned i henne gick hon på Malmskillnadsgatan. Hela långa vägen från Hamngatsbacken ända upp till brandstationen kände hon marken gunga. Det dröjde till 1891 innan hon debuterade med Gösta Berlings saga.

Karlstadbo härjade vid eldsvåda i Borås 1895

Klockan strax efter tio i går afton, gåfvo tvänne ovanligt starka kanonskott tillkänna att elden utbrutit. Firmamentet i väster var starkt rödfärgadt, hvilket tillkännagaf, att elden fått en oroväckande fart. Den brinnande egendomen befanns vara Brodal n:r 6. Denna byggnad stod i full låga då brandkåren ankom platsen, ehuru elden ej ännu utbrutit genom taket. Snart var dock hela komplexen ett enda eldhaf, och brandkårens uppgift blef att rädda de närmast liggande husen, hvilka voro starkt hotade.

Tack vare det rådande lugnet och den energi och raskhet brandkåren utvecklade lyckades man begränsa elden till nämnda egendom. På mindre än en timma voro de båda husen i det närmaste jämnade med marken.

De närliggande husen utrymdes och de stackars människorna, mestadels fattigt folk, fingo en god del af sina små tillhörigheter förstörd, ty "räddningen" sker vid dylika fall på ett något egendomligt sätt: hvarjehanda föremål slungas vanligen ut genom fönstret, och då de sålunda på sin färd från en vindsvåning träffa marken, tillkännagifver ganska ofta ett "krasch" hvilket öde träffat det "räddade och bergade". Inte nämnvärdt kunde räddas.

Brandkåren hade ett drygt arbete: det gällde som sagt att rädda de på ömse sidor liggande husen, vilka brunsvedda väggar vittna om i hvilken stor fara de sväfvade. Pumpare och strålförare hade det mycket svårt, ty hettan var nära nog olidlig, men det dröjde ej länge innan man såg, att elden var begränsad. Släckningen var ovanligt vacker, kanske den vackraste på mycket länge.

Allmän ovilja och harm väckte en främlings beteende. Han drog omkring och utdelade i dels faderlig, dels vräkig ton sina befallningar och gav sina oombedda råd samt kritiserade omildt hvad som gjordes. Särskildt lär han ha tagit kommandot vid ena ångsprutan och under hänvisning till det eminenta, att han vore vice brandchef i Karlstad utdelade han sina order, hvilka naturligtvis inte åtlyddes.

Undrar om inte "vice brandchefen i Karlstad" nödgas erkänna att det utförda släckningsarbetet hedrar stadens brandkår. I vilket fall som helst må han taga med sig från vårt samhälle det rådet att ej i onödan och oombedd taga befäl och öfva hård kritik där erkännande är förtjänt.

Ur Borås Tidning den 20 augusti 1895. Några dagar senare fanns följande notis

Den person som uppträdde här såsom vice brandchef i Karlstad, och som bar sig mycket illa åt, var, efter vad man meddelat oss en Karlstadsbo, en herre "som reser i orglar".

Vid denna tid fanns J P Nyströms orgelfabrik i Karlstad den grundades 1865. Från denna fabrik gjordes flera avknoppningar.

Sägner från Sunnemo och Bofors om bränder

Enligt en sägen fanns en herrgård i Duvnäsbacken (Sunnemo). Där bodde en rik fru som också var övermodig. En gång när hon var på sjön kastade hon en dyrbar guldring i sjön och sade "det är lika omöjligt för mej att blir fattig som att få tillbaka denna ring". Då hon tittade upp varnade hon att hela gården stod i lågor. Hon förlorade all sin rikedom. Efteråt, vid fiske, fick hon en gädda som i buken hade ringen. Hon fick sedan gå omkring och tigga. (Sunnemo socken)

Fru Sigrid Ekehielm (död 1700) var då en av de rikaste och mäktigaste kvinnorna i Värmland. Men hon var också hård och illa sedd av många. Hon ägde bland annat Bofors bruk och skogen på Boåsberget. Endast gallring och tillvaratagande av vindfällan var tillåtet. Fru Sigrid kunde ej ens på sin dödsbädd glömma sina omsorger om Boåsskogen. Hennes sista ord lär ha varit dess: *"Det är snart slut med mig, men så mycket mäktar jag ännu, att om man efter min död faller skogen på Boåsen, då ska Bo brinna"*

Så dog fru Sigrid, men någon ro i graven fick hon inte. Hon spökar och kallas Boås-Beata. Att hennes sista ord inte var något tomt hot kunde man se. Skribenten minns särskilt, då man i början av seklet kalhögg ett rätt så stort område från järnvägen upp mot åsen. Då brann de stora kolhusen vid hyttan ned och samma år brann även stålgiuteriet. Det **torde därför ännu i dag vara välbetänkt, att inte låta såg och yxa komma alltför nära Boåsen. (B-pilen nr 10 1955). I juni 1903 brann stålgiuteriet i Bofors tillsammans med kolhuset**

Per-Albin langade vatten när ålderdomshemmet i Karlskoga brann 1914

Stall, ladugård och vagnslider vid ålderdomshemmet i Karlskoga brann 1914 ner till grunden. Men inga människor eller djur kom till skada. Samtidigt som en halmstack började brinna på gamla fattiggården höll Per-Albin Hansson, sedermera statsminister, tal på torget. Detta möte fick ett hastigt slut. I stället deltog Per-Albin och många av mötesdeltagarna i en släckningskedja från sjön Möckeln till fattiggården vars ekonomibyggnader nu stod i ljusan låga. Fattigvårdsstyrelsen byggde med kommunens medgivande omedelbart upp en ny ladugård, stall och ett stort vagnsskjul och sädesmagasin. *Källa: Karlskoga bergslag 1990*

Vålbergs Brännibött

Vid ett besök vid Rayon museet i Vålberg berättade ett syskonpar om industrins brandkår. De hade växt upp i bygden och fadern var chef på silkes- och cordfabriken. Kåren kallades Brännibött och det handlade om när industribrandkåren kanske inte lyckades helt med sin uppgift dvs. i folkmun så brände dom bort skiten. "Se nu kommer Brännibött", kunde man säga. *Vår medlem Hasse Abrahamsson förmedlade historien*

”Karlsson med slangen” – visa av Ingvar Hellberg

Skattkärrsbon Ingvar Hellberg skrev flera kända låtar till Sven Ingvars. Bland annat ”Jag ringer på fredag” och ”Säg inte nej säg kanske”. När klubben och Karlstadsregionens räddningstjänst medverkade vid en lokal informationsdag i Skattkärr framfördes ”Karlsson med slangen” av ortens egen Hellbergsuttolkare Per-Yngve Larsson (PYL). Det var en svängig låt men den kom inte med i Sven-Ingvars repertoar. Vi har fått textavsnittet av PYL.

*Ring med det samma, ring på momangen,
ring efter Karlsson, Karlsson med slangen.
Ring på fru Jansson, ring på fru Hansson,
fru Jonsson, fru Nilsson,
ring på fru Svensson.
Ring fort som katten
hit och kasta vatten,
kom nu alla kärringar i våran by.*

*Men om det ej hjälper ja då ska ni veta,
ring då till nämndeman Johanssons Greta.
Hon finns på en skuta, är bra på att spruta.
Hi och hå och hoppsan hej,
våran by får inte brinna oppsan NEJ.*

Brandmärken som magiskt brandskydd

På timmerstockar i medeltida träbyggnader kan man ibland finna små svartbrända märken. Formen är pilspetsar som ser ut som lågor. De var vanligast i Dalarna. Efterhand förstod man att de var avsiktlig gjorda och hittas oftast nära en dörr eller vid fönstergluggar. Deras uppgift var på magiskt sätt förhindra brand. På samma sätt brände man in runtecken i båtars stam eller på styrårans blad. I ”Den poetiska Eddan” (år 800-1000) beskrivs nyttan av dessa brandmärken och de ser till att ”du kommer helbrädda hem”. Nio sådana märken har bland annat hittats i Linköpings slott som är Sveriges äldsta bevarade profana byggnad med delar från 1100-talet. *Från särtryck ur Fornvännen H.2, 1970 skrivet av Bengt Cnattingius i Linköping. Bengt var granne med Björn Albinson i Linköping*

Budkavlar vid skogsbränder

Under medeltiden användes budkavlar till att bland annat kalla folk till landets försvar. Om en kavel kom från öster skulle den skickas vidare mot väst – kom den från norr gick den sedan mot söder. 1690 utfärdades en kunglig förordning som stadgade att den som upptäckte en skogsbrand hade rätt att med budkavle uppbåda folk. En förordning från 1743 föreskrev att ingen enskild person fick sända budkavle annat än för skogsbrand eller jakt på vilda djur. En del kavlar hade märken som skulle skydda bäraren mot onda krafter. *Från uppsats av Paul Gerhard Heurgren ”Om att använda budkavlar” 1951*

Sankt Florian – skyddshelgon

Per Modin, Stf räddningschef vid Bergslagens Räddningstjänst, upptäckte helgonet Sankt Florian under en resa i Polen i slutet av 80-talet. Kåren levererade en ambulans som landstinget skänkt till ett sjukhus i Zakopane samt en del brandutrustning till brandkåren. Helgonet (katolsk sed) fanns på alla besökta brandstationer. I en ort var även en kyrka tillägnad St Florian med en flera meter hög bild på fasaden. Per tog med tanken om "skyddshelgon" och kåren skaffade miniatyrfigurer som delades ut till privatpersoner som gjort en berömlig och avgörande insats vid brand. Detta pågick till dess att Kristinehamns räddningstjänst upphörde vid förbundets bildande 1997.

Vår träskulptur är en gåva från MSB som 2022 rensade äldre föremål som skänkts vid utländska besök även under Räddningsverkets tid (1986-2008).

Florian var också skyddshelgon för staden Linz i Österrike och antogs som skyddshelgon för Polen år 1184. Text på statyn "V Florijonas SIAULIAI 1966M". Foto Stig Wikström

Karlskrönikan (tiden 1350-1452) om Linköpings domkyrka o ljusvakter

I domkyrkan brunno lampor och ljus,
som lyste ej endast inomhus
men syntes ut i bygderna vida.
För att visa de främmande väg att gå tändes om aftonen lyktor på
i valven på kyrkans yttersida.
De brunno genom den hela natt
så långt var ljuset, som där var satt.
Där gingo även män för att vakta
och noga på ljusen och elden akta.
Först när tidegården var sluta
släcktes ljus och lampor ut

Från "Magister Mathias i Linköping" av Bengt Cnattingius 1983

Biskop Henrik Tidemansson (1465- 1500) ville att städer skulle bebyggas med stenhus

Han var vittne till hur elden en gång (1488 eller 1489) under hans ämbetslid härjade i Linköping. Denna upplevelse kan varit impuls till hans kampanj för uppförande av stenhus. Han är ihågkommen som "diktarbispen från Vånga". Avskrivet av Värmlands Brandhistoriska klubb januari 2023

Folket minns, att det är funnet
Sveriges städer ofta brunnet.
De stå ännu i samma fara
ty äre de rädde som andra harar.
Den där bygger ett trähus
han skall räddas som en mus.
Det är största sorg och harm
att vara allt i sänder både rik och arm.
De som bygga av kalk och sten
de lida aldrig tocken men.
Vilket säges i Tyskaland
ty dem går ej så illa i hand.
För än sol går upp om sommardag
arbeta de strax, det är deras lag.
I deras köpstäder och så i by
de tända eld allt upp i sky.
De komma där tillhoppa samman,
dess högre han brinner är det deras gamman.
Det må var vis man besinna
Sveriges städer ofta brinna.
Kol och aska bliva de åter.
du sitter igen både kaller och våter.
Den stenhus haver med tegeltak,
han lider aldrig tocken omak.

Sotarmästare sjöng från hustaken i Karlstad ca 1920

Sotarmästare Anton Sundelius (1858 – 1925) bodde på Klara. Han var en briljant tenorsångare som ibland underhöll Karlstadsborna med solosång från sitt arbete på hustaken. Verksamheten på gatorna upphörde. I samma hus bodde skorstensfejarmästare Albert Denckert. Han kom till Karlstad 1867 och 1884 blev han utnämnd till hovskorstensfejarmästare och flyttade till Stockholm. Då efterträddes han både i yrket och bostaden av sin svåger Anton Sundelius. Efter Sundelius tog Fredrik Wolgast över denna tjänst. *Ur Människor o miljöer i gamla Clara.*

Tidningars sätt att skriva

Efter att läst många äldre tidningsreferat märker man en mycket stor skillnad hur det skrevs förr jämfört med idag. Detta var långt innan journalister fick riktigt utbildning och skapade sina yrkes- och publicitetsregler. Personliga uppgifter om de drabbade kom förr med i tidningarnas rapporteringar. En del av detta ändrades efterhand genom de regler som Publicistklubben tog fram.

Reportrarna bedömde brandkårens insatser och var ofta kritiska i sina artiklar. Nu låter man allmänheten komma till tals med eventuell kritik eller beröm. Tidningens åsikter finns nu på ledarsidor.

I Karlstad 1857 kunde man läsa kritik; *kårens färdigheter, disciplin och sammanhållning fungerade inte i den stora samlingen manskap och det tycks omöjligt att utöva något chefskap*. 1891 skrev man efter en brand i Karlstad; *Disciplinen bland de närvarande av brandkåren var synnerligen ringa. Flera andra omständigheter, som envar närvarande kunde iakttaga, skulle kunna anföras såsom ett bevis på att den nuvarande kåren föga eller intet uträttade*.

1893 skrev man i februari; *man borde ha medar som kunde bära den tunga sprutan. Dessutom behövdes lämpligare hästar till brandkåren än de anlitade bryggarhästarna som var uttröttade av dagens arbete och omöjliga att få fram så hastigt som behövdes. Ett hus brann ner*. I november samma år skrevs; *att man med de nyanskaffade hästarna var man framme vid en brand på Herrhagen efter 14 minuter och huset räddas. Det var en "vacker bragd"*.

Säffle 1894; *Tidningen förväntar sig också att de reglementerade brandövningarna och sprutmönstringarna genomförs och inte som tidigare försummas så att man levde i en otrygg ovisshet om den relativt taget stora och dyra brandredskapen befann sig i brukbart skick*.

Namn och titlar angavs som i Arvika 1881 när häradshövding Liljeskölds invigde sitt nya hus och gästades av bla annat landshövdingen. En brand spred sig snabbt och hotade andra hus. Många hjälpte till och räddade bland annat handlingar. Man nämnde snickeriarbetare Lars Magnus Edqvist, kollämparen Gravander, lokomotivföraren Lindqvist, kassören Wennerberg, tobaksspinnaren Boqvist, fröken Serenius d.ä. och ynglingen Lundberg. Det var en god samhällsanda som med knapp nöd räddade Arvika

Från Filipstad 1883 angavs de som drabbats Filipstad - *I det nedbrunna huset bodde ingen mer än uppasserskan Cajsa Gylling*.

1915 Charlottenberg skrevs; *En av hotellets gäster, norske distriktschefen A utbars död ur den brinnande byggnaden. Hotellet ägdes av bröderna XX och var försäkrat för 50000 kr och inventarier för 25000 kronor*

1929 Kristinehamn; *46-åriga änkefrun EH och hennes femtonåriga dotter A blev innebrända. Fru H:s yngsta dotter, 14-åriga S. lyckades ta sig ut på taket*

1929 Rottneros; *Ingenting kunde räddas av dyrbara och delvis oersättliga konstföremål. En hel del antika saker gick förlorade. Bland annat förstördes en värdefull samling familjeporträtt och en ostindisk servis som endast den var värd xxxxxx kr*

Språk och uttryck i gamla regler

Läsning av många äldre lagar, stadgor och liknande ger oss en bild av språket men även en hel del regler som numera får ses som kuriosas. Här noteras några exempel.

Kungl. Maj:ts nådiga Byggnadsstadga för rikets städer (1874) förbjöd färg som kunde skada ögonen;

Byggnad må utvändigt ej strykas med oblandad vit färg, utan bör färgen lämpas så, att han icke blir för ögonen menlig eller besvärlig.

Likande text upprepades i byggnadsordningen för Karlstad 1876.

Kungl. Maj:ts nådiga Reglemente för trafiken på Statens Järnvägar (1862) anger bland allmänna föreskrifter;

Allmänheten äger att av alla vid Statens Järnvägar anställda tjänstemän och betjäning fordra ett hövligt och tjänstvilligt bemötande, varmed bemälde tjänstemän och betjäning, å sin sida, äga att åtnjuta det hägn, som gällande författningar dem tillförsäkra.

Kung Maj:ts nådiga Ordningsstadga för rikets städer (1862) anger i § 3;

Far man överdådig fram, så att annan därav skadas kan, å allmän väg, gata eller torgplats, därom skrivs i 11 kap 15 § Strafflagen. Till böter från och med två till och med tjugo riksdaler är den förfallen, som, utan att göra sig skyldig till ansvar enligt nämnda lagrum, likväl å gata, torg eller annan allmän plats kör eller rider ovarsamt, eller vid vändningar i gathörn eller vid färd mellan gård och gata kör eller rider annorlunda än med stor varsamhet.

Lag "Innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar" från 1902 behandlar i huvudsak rättigheter att dra fram ledningar och ansvar för skador på dessa. I § 7 finns följande undantag för ansvar;

För skada orsakad av inverkan av elektrisk ström för anläggning som har egen generator eller transformator ansvarar anläggningens innehavare. Har skada tillkommit genom händelse av högre hand, vare anläggningens innehavare ej ansvarig för skadan, där han icke genom iakttagande av föreskrivna skyddsåtgärder avvända densamma.

Karlstads brandordning 1869 har många paragrafer om sotning och om stadens sotare, bland annat skrivs i § 58

Visar sotaren eljest tredska, försummelse eller vårdslöshet i sina åligganden, plikte med en till tre månaders lön eller miste tjänsten, efter omständigheterna.

Läs och begrunda språket i alla de regler som klubben har på hemsidan under avsnittet (Lagar 1340 – 1986)

Bråttom för brandbilar, regler redan juli 1906

Grundregler om försiktighet i trafiken har funnits åtminstone sedan 1920 och där finns inga undantag. Andra undantag har dock alltid funnits för brandfordon. Redan den första vägtrafikförordningen, från 1906, medgav brandväsendet undantag från hastighetsbestämmelser. Där skrevs "Vad nu är stadgat avser icke automobil, som begagnas såsom ambulansvagn eller vid eldfara för brandväsendets räkning."

Även lokala brandordningar hade trafikregler. På hästbrandkårens tid, 1911 gällde i Karlstad; "Vid utryckning till eldsvåda eller övning vare det för brandkåren tillåtet att färdas hastigare över stadens gator och allmänna platser, än för andra åkande är medgivet, men skall vid dylika tillfällen från brandkårens fordon givas signal medelst brandhorn eller ringklocka och vare andra trafikanter skyldiga att vika ur vägen".

Vägförande skulle (på 1920-talet) lämna fri plats för fordon inrättat för transport av sjuka och för brandkårsfordon. 1936 kom tillägget att ge förkörsrätt när sådant fordon nalkas och ger särskild varningssignal.

På 20-talet skulle brandfordon under mörker ha en lykta med kraftigt rött sken framåt. Man fick man även ha kraftigt ljudande ringklocka eller visselpipa, eller siren med genomträngande gäll ton. 1936 anges att man vid påkallande av förkörsrätt skall såsom signalapparat användas kraftigt ljudande ringklocka eller visselpipa eller siren med genomträngande gäll ton eller annan därmed jämförlig anordning och skall dessutom under mörker föras minst en lykta visande kraftigt rött sken. 1951 och 1963 heter det att förare av utryckningsfordon i trängande fall äger rätt att påkalla fri väg. För sådant ändamål skall signal ges med särskild anordning och framtill på fordonet föras minst en lykta med kraftigt rött sken.

I facklitteratur från 1950-talet tolkas det som att "trängande fall" kunde vara hämta material och återta angelägen beredskap. Behovet av det senare minskade när man fick kommunikationsradio i brandbilarna. Även ett av brandkåren tillfälligt ianspråktaget fordon kunde få framföras under upprepade signaler i tätbebyggt samhälle där det annars rådde tyst trafik. Redan de första förordningarna gav rättigheter även "för annat fordon då det användes vid eldfara för brandväsendets räkning."

Rätten fanns att bryta mot både generella trafikregler och lokala trafikföreskrifterna.

Grundregeln om försiktighet berörs i rättsfall där utryckningsfordon varit inblandade under 50- och 60-talen. Normalt bedömdes föraren av utryckningsfordon som vållande. Med rättigheterna har alltid följt ett stort ansvar.

Nya regler kom i slutet av 50-talet. Då ställdes krav på årliga besiktningar av brandbilar och ambulanser. Polisen hade gjort en utredning och då funnit att många sådana fordon var i dåligt skick. Ett annat nytt moment i trafiklagstiftningen var att den som hade till yrke att för annans räkning framföra buss eller sådan lastbil vars totalvikt överstiger 7 ton eller utryckningsfordon ska inneha särskilt tillstånd (trafikkort). Man föreslog en övergångstid på 4-5 år.

Inga större ändringar hade skett 1968 men då kom tillstånd att som kompletterande varning använda roterande eller blixtrande rött sken.

Utredning ang. rättsliga synpunkter vid automobilisering av brandkårer – 1916 (?)

Kort översikt till brandkåreerna om innehåll i författningar om automobiltrafiken inklusive några prejudikat.

Sedan brandkåren övertagit bilen skall densamma anmälas för besiktning hos någon därtill förordnad besiktningsman. En del brandkårer brukar köpa begagnade bilar och på egna verkstäder montera karosseri. Även då ska förvärvet anmälas.

Något tillstånd till bilkörning i enskild trafik behövdes inte men vederbörande skulle ha fyllt 18 år och ha ett bevis från besiktningsman att den sökande var fullt förtrogen med bilens konstruktion och skötsel samt dess manövrering. Förslag på regler för brandkårens förare angavs i Tidskrift för brandväsendet juli 1914 (band 5 nr 7 sid 79). Allmänna föreskrifter och skyldigheter för framförande av bilar ansågs lämpliga att ta med i brandkårens instruktion.

Körning med bil fick ske på allmänväg vars bredd översteg 3,6 meter samt på gata och torgplats. Enskild väg fick bara trafikeras om ägaren hade upplåtit den för biltrafik. Detsamma gällde annat enskilt område. Inget fanns skrivet om detta gällde brandkårens fordon men vägledning kom via ett prejudikat efter att en läkare varit på brådsökande tjänsteutövning 1910.

Han skulle till en gård och behövde köra $\frac{3}{4}$ mil på en bygdeväg som inte var upptagen i länsstyrelsens förteckning av vägar som var tillåtna för biltrafik. I tingsrätten yrkade åklagaren på ansvar för läkaren. Häradsrätten tyckte att läkaren skulle frias från straff. Svea hovrätt dömde honom att böta 15 kronor. Läkaren fullföljde talan till Högsta domstolen och skrev att det fanns regler att tillåten högsta hastighet inte ägde tillämpning för bil som användes som ambulansvagn eller vid eldfara för brandväsendets räkning och menade att han enligt lagens grundtanke borde frikännas eftersom nämnda text var avsedd att rädda människoliv. Högsta domstolen friade honom och upphävde hovrättens utslag. I fackpressen framfördes att bestämmelser för framförande av brandväsendet fordon inte var konsekventa.

Alfred Nobel, teaterbränder skulle hindras på 1870-talet mm

I början av 1870-talet förslog Nobel en förbättrad gasbelysning för teatrar eftersom den vanliga var brandfarlig. I slutet av 1870-talet gjorde han ett förslag om brandsäkerhet på teatrar "Preventing disastrous fires in theatres". Nobel utgår från att en teaterbrand som regel börjar på scenen som snabbt blir övertänd. Risken är då att publiken omkommer genom kvävning då syret i lokalen hastig förbrukas av branden. För att snabbt få bort den kvävande röken och samtidigt åstadkomma ett kraftigt drag i lokalen tänkte sig Nobel ett antal "skorstenar" i taket över scenen, med nedre mynningen täckt av något lättantändligt material, kollodium, nitrerat papper eller annan typ som mättats med brännbara salter. Nobel föreslår också att drageffekten i dessa skorstenar skulle ökas genom en krans med uppåtriktade munstycken för komprimerad luft eller ånga. Manuskriptet är utformat som en patentbeskrivning men uppenbarligen fullföljde Nobel aldrig tanken att patentera denna anordning. (Alfred Nobel. Vetenskapsman och ingenjör. Tekniska Museet Katalog till utställning 5 dec-15 mars 1975/76).

I boken "Kampen mot elden" beskrivs flera teaterbränder däribland branden år 1881 i Ringteatern i Wien med 450 döda. Från 1810-1909 talar brandhistorien om inte mindre än 1368 teatereldsvådor varvid 11.239 människor omkommit. 95 % av bränderna började inom scenhuset. Nobels idéer hade kanske räddat många. Han hade också framfört förslag om brandsäkrare teaterbelysning.

I Zürich hade i slutet av 1880-talet konstruerade han en lustjakt som blev världens första lättmetallbåt, helt av aluminium. Andra lustbåtar var av trä och ångmaskinernas gnistor gjorde att de brann regelbundet. Nobels tanke var göra båtarna mer brandsäkra. Detta var innan han 1884 köpte Bofors och Björkborn med dessa företags särskilda risker. Inom Nobelkrut infördes enklare sprinklerskydd redan på 1800-talets slut.

Brandkåren i Lysvik grälade och sprutan strejkade 1949

Rena Ebberödsförhållanden i brandkåren i Lysvik har avslöjats i en 400 sidor diger rapport som statspolisen i Värmland hade färdig på tisdagen och som gällde en utredning huruvida branden i Svenska Industriprodukters anläggning i Lysvik var anlagd.

Några bevis för att branden skulle vara anlagd har inte framkommit men däremot har det varit tal om åtal mot brandstyrelsen i Lysvik.

Orsaken till den dåliga ordningen i brandkåren i Lysvik var en lönetvist mellan borgarbrandkårens medlemmar och styrelsen. De hade 30 kr om året i fast lön och 1.50 kr i timmen för varje tjänstgöringstimma. De begärde nu 250 kr i fast lön och 3 kr för varje tjänstgöringstimme men då uttalade brandstyrelsens ordförande att det blev lika dyrt som att låta en 20 000 kronors byggnad brinna ned! Brandstyrelsen bjöd 150 kr i årslön samt ett ålderstillägg av 25 kr och 1.50 kr i timmen i tjänstgöringspengar. Brandmännen sade nej och tretton av de sexton sade upp sig med påföljd att Lysvik stod utan brandkår. Brandstyrelsen försökte bluffa sig fram med att en mängd nya anmält sig till brandkåren och detta medförde att en del av de gamla återgick men många nya vann också inträde.

Rena cirkusen

Den 7 januari kom larm, och då brandchefen var borta fick vice brandchefen bli högste ledare. Han visste inte ens vilka som var med i brandkåren. Brandkårens arbete blev rena parodin och bidrog till att stora värden gick till spillo.

När elden rasade som värst kom man i delo med varandra huruvida man skulle ta vatten på ett avstånd av 500 meter eller 800 meter och vice brandchefen gav order om att slangar skulle läggas ut till en plats 800 meter från brandplatsen. Härunder rådde rena cirkusen och inget vatten kom då motorsprutan strejkade.

När denna del av manskapet hade arbetat i en halvtimme med motorsprutan och äntligen fick vatten i slangarna och sände en man till brandplatsen upptäckte denna att byggnaden var nedbrunnen och att manskapet där satt och drack kaffe i gräset.

Någon rapport om att branden var slut hade inte utgått till manskapet som arbetade med sprutan vid sjön.

Ägaren till den brunna fastigheten fick en chock och sprang omkring i underkläderna och när en anhörig gav honom ett par byxor kastade han upp dessa i ett träd i förtvivlan över att brandkåren misslyckats och att sprutan inte gav något vatten.

Berättelsen hittades i ett urklippsalbum hos Karlskoga brandkår från Aftontidningen. Värmlands Folkblad skrev om stor Villervalla i Lysvik.

Jag har ögnat igenom polisens rapport. Branden orsakades troligen av en elektrisk värmekamin som hade krånglat. En expert fann att en skarv på ledningen till kaminen inte var hoplörd utan provisoriskt lindad vilket gav ett stort övergångsmotstånd och värmeutveckling. Polisen skrev att "det förekom inte straffbart vållande eller försumlighet". Rapporten finns hos Värmlandsarkiv som har "allt" från statspolisen samlat i landsfogdens arkiv. Denne var länspolischef (befattningen fanns 1917-1965) och statsåklagare.

Konsten att svedjebränna

Karl IX bjöd på 1580-talet in finnar att slå sig ned i Värmlandskogarna så att dess nybyggare genom svedjebruk skulle ta fram skördar för eget husbehov men också kunna betala skatt till staten. Under 1600-talet fick bergsbruket allt större betydelse för landets ekonomi. Bergsbruket var beroende av stora skogstillgångar och betraktade både svenska och finska svedjebrukare som skogsfördärvare. På 1630-talet och i början av 1640-talet kom förordningar riktade mot svedjebruket som var särskilt besvärande i bergslagerna med dess gruvor, hyttor och hamrar. 22 mars 1647 utfärdades en skogsordning som anses vara den första skogslagen. Man fick inte hugga och bränna utan myndigheternas godkännande.

Inför bränning skulle träd fällas mellan midsommar och tiden för höstskörd och ligga kvar och torka till nästa sommar. Rotändan låg utåt och toppen inåt fallet. En dag då det var lugnt och torrt tändes svedjefallet. Arbetet krävde kunskap, erfarenhet och organisationsförmåga. Vädret skulle bedömas och blåst kunde få katastrofala följder. Själva tändningen måste ske snabbt runt hela fallets kanter. På så sätt fick man ett sug in mot mitten.

Enligt lag skulle tillräckligt med folk vara på plats för att ingripa om så behövdes. Alla skulle ha granruskor och vattenhinkar.

Elden fick inte gå utanför området och bevakning behövdes de närmaste dygnet. Det hände många gånger att elden spreds och ställde till stora skador. Detta syns i domböckerna och svedjebrännarna dömdes för "elds utsläppande". *Brunskogsfinnarna Karl Lindahl*

Ortsnamn – bränning

Bränning och svedning har gett namn på platser i Värmland. Man måste "bränna bråte" för att sedan kunna så på en "rågbråte" för att få "bråtråg". Det fornsvenska ordet "broni" eller "bruni" (till verben brinna, bränna) är bevarat som gårdsnamnet Bråne (Grums) och kanske som förled i sockennamnet Brunskog. Svedje, Svedenäs, Brännäs och kanske Brannäs är andra namn, som från olika tider kanske vittnas om bränning och svedjefall. (Ortnamn i Värmland av Erland Rosell)

Åstorps brandbod – typisk för byar på landet

En redskapsbod från Åstorps by, nära Lindfors, finns bevarad vid Nyeds hembygdsgård. Liknande bodar fanns i många byar och byborna kunde med den brandmaterielen själva skydda sina gårdar. Brandstodsbolagen gav frikostiga bidrag till dessa brandbodar som utrustades med handbrandsprutor, slangar och redskap. Bilden tagen då boden fanns bakom brandstationen i Molkom

Nyeds brandstodsbolags bolagsstämma 1926

Ingen eldsvåda hade förekommit under 1925 men ett par åsknedslag orsakade utgifter på 593 kr. Bland övriga utgifter fanns brandsyn 110 kr, brandredskap 452 kr, besiktning av de elektriska ledningarna 500 kr och administration 662 kr.

Bolaget hade fått in fyra ansökningar till sotare hos bolaget men inget anbud kunde antas.

Finansiering av Molkoms frivilliga brandkår 1920–30-talen mm

Den frivilliga kåren bildades 1906. Under åren samlade man in pengar. Man fick bidrag av Nyeds brandstodsbolag med brandsprutor. Kåren ordnade symöten på kaféet. 1926 anhöll man om bidrag med 10 öre per 1000 kronors försäkrings-värde för anskaffning av brandattiraljer. Det var "isbal" på Molkomsjön med förstklassig musik. Brandkårsbal arrangerades i Solhällparken med dans, artister och kaffeservering. 1944 års brandlag tvingade alla kommuner att ha ett brandförsvar och 1946 blev den frivilliga kåren Molkoms borgarbrandkår.

1926 diskuterade kårens medlemmar bästa sättet att signalera brandfara. Man beslutade att förhandla med föreståndarinnan för Molkoms telefonstation om hennes medverkan att signalera till alla telefonabonnenter vid brandfara. Dessutom skulle man skaffa signalhorn som kunde hängas i glasskåp.

Tack och beröm efter brand i kvarteret Verkstaden i Arvika juli 1960

Till brandbefälet, skorstensfejarmästaren, yrkesbrandmän, borgarbrandmän, ledare och brandmän från SJ:s och industribrandkårerna i staden, brandmän från Edane, Åmotfors och Gunnarskog, vilka alla var och en på sin post energiskt deltog i släckningsarbetet av kv. Verkstaden och det förebyggande brandförsvaret av omkringliggande bostadsfastigheter samt till alla de civilpersoner, som beredvilligt hjälpte brandpersonalen vill Brandstyrelsen frambära sitt erkännande och tack för de goda prestationerna.

Till poliskåren och hemvärnsmännen uttalas ett tack för deras arbetsinsatser på och omkring brandplatsen.

Arvika den 25 juli 1960

Arvika Drätselkammare
K. Ove Luthman ordförande
Curt Bergius, kommunalborgmästare

BERÖM åt brandmännen

I ett uttalande till Arvika Nyheter framför överingenjör Artur Broström det erkännande till brandkåren och alla som deltagit i släckningsarbetet som allmänheten känner är väl befogat. Brandmännen imponerade på mig genom sitt lugn och starka insats säger övering. Broström, och likaså måste jag berömma vårt eget folk i Arvika Thermaenius, där flera gjorde verkligt god insatser för att rädda värdefullt material. Även allmänheten bör ha en eloge för sitt lugna uppträdande.

Gesällbrev för skorstensfejargesäll Carl Magnus Sandberg utfärdat på danska och tyska 1875

Undertecknade ålderman och ledamöter inom skorstensfejargillet i den kungliga residensstaden Köpenhamn göre veterligt att Carl Magnus Sandberg född i Landskrona, 21 år gammal, under fem år har varit i lära hos skorstensfejarmästare Draminisky (?) och såsom lärling blivit inskriven den 18 juli 1872 och såsom gesäll utskriven den 18 juli 1875 enligt skårets regler.

Då han under dessa läroår har förhållit sig såsom en troende och ärlig person brukar och anstår samt tillgodogjort sig duglighet så förklarar vi å skrået vägnar, med detta gesällbrev, Carl Magnus Sandberg vara en duglig skorstensfejargesäll och att han nu får tjäna och arbeta hos vilken skorstensfejarmästare han lyster dock att han till städse håller sig till de av skrået allra nådigaste meddelade skråartiklar och övriga regler i alla lägen noga följer.

Med stöd av det sagda rekommenderar vi honom till alla som är inom samma profession, här och annorstädes, att på bästa sätt stödja hans fortsatta lärande inom skorstensfejaryrket vilket skåret med beredvillighet rekommendera.

Detta gesällbrev bekräftas med våra underskrifter och gillet's sigill

Köpenhamns skorstensfejargille den 18 juli 1875

namn

namn

namn

ålderman,

ledamot

ledamot

(Sandberg var född 1836 Glumslöv död 1869 i Arvika död i "fallandesot" = epilepsi)

Den mänskliga faktorn som brandorsak - 1879

Handbok i eldsläcknings- och brandförsäkringsväsendet med inslag av eldsolyckors förebyggande av Capt. Carl N. Ahlström

Utdrag från avsnitt om mänsklig faktor

Hur förödmjukande det än är, måste erkännas, att de flesta eldsolyckor som inträffat, varit av den art att de kunnat förebyggas om känslan av plikt varit starkare än den är. Vi säger de flesta ty även om plikt-känslan inte medger några undantag är dock mänskligt förutseende inskränkt och mänsklig kraft ofta hjälplöst. Men under vanliga förhållanden, dvs så länge vi omges av ting och företeelser varmed vi borde vara förtrogna ges det ytterst få tillfällen då man ej genom vaksamhet, förutseende, försiktighet och lätt förvärvad insikt kan förebygga en brand.

I en del fall är människorna själva den omedelbara orsaken till eldsvådor då de antingen genom uppsåt anlägger eld på egen eller annans egendom eller genom vårdslöshet eller bristande tillsyn vålla elds utbrott eller spridning; i andra fall är det mindre handgripligt, men ej mindre säkert när de till exempel genom vårdslöshet eller vanvård av hus och eldstäder gör eldens spridning möjlig. I andra fall blir de genom okunnighet om faran vållande till olycka. I ett fåtal fall beror olyckan på omständigheter för vilka människan antingen alldeles icke eller blott ofullkomligt kunna råda bot, dit hör åtskilliga naturföreteelser. Och slutligen har man i icke så få fall att söka den egentliga grunden till en brand eller ännu oftare till utbredningen av en sådan i mera konstanta lokala förhållanden, vilka dock ytterst bero av människors egna göranden - vi mena byggnaders beskaffenhet och läge.

De första villkoren för att avlägsna orsaker, i den mån de beror på oss själva är;

1; att var och en gör sig bekant med alla dess orsaker och sedan använder sitt naturliga förstånd, förvärvade insikter, en allvarlig vaksamhet och oavlåtlig uppmärksamhet på sig själv.

2; att personer i överordnad ställning (arbetsgivare, husbönder, förmän, lärare m.fl.) underrättar sina underordnade om allt som innebär eldfara, tillhåller dem att iaktta all möjlig försiktighet och utövar tillsyn över deras uppförande.

Det är en oavvislig plikt att förmå dem till varsamhet med eld. Denna plikt är mycket trängande, eftersom människor i allmänhet - i synnerhet yngre är böjda att försumma till och med de nödvändigaste och enklaste försiktighetsmått under sina sysselsättningar vilket förklarar att de flesta eldsolyckor härrör av grov vårdslöshet. Det är ej blott lättsinnet och sorglösheten som ska bekämpas - även okunnigheten behöver ofta skingras.

Något som husbönder - ej blott tillåta utan även mot tjänares egen önskar - stundom påyrka är att fortsätta arbetet in på natten. Sådant borde ej äga rum emedan det lätt får till följd att den överansträngda och trötta ej ägnar tillräcklig uppmärksamhet åt ljus eller annan eld eller att han eller hon faller i sömn.

3; att särskild tillsyn ägnas åt barn, idioter, vansinniga, febersjuka och med fallandesot behäftade samt druckna personer. Att aldrig lämna barn eller mindre tillräkneliga ensamma där eld brinner i eldstad, där glödande kol finns, där ljus eller lampa är tänd.... Individuer, som är svårare att hindra från att förorsaka olyckor är drinkare. Att en person överväldigad av ruset somnar ifrån eld, slår ikull ljus eller lampa och därigenom orsakar brand, vars lågor han är oförmögen att själva kväva osv, sådant är vanligt nog och ofta får han själv genom svåra brännskador, stundom med livet plikta för sitt fylleri.

4; att lagstiftande myndigheter, vartill man i detta fall kan räkna försäkringsanstalter, gör allt vad på dem ankommer till ernående av största möjliga säkerhet.

Vi har i ovan berörda fyra huvudpunkter sammanfattat det första villkoret, ty det är egentligen ett och det samma, som framträder under olika förhållanden och vilket vi

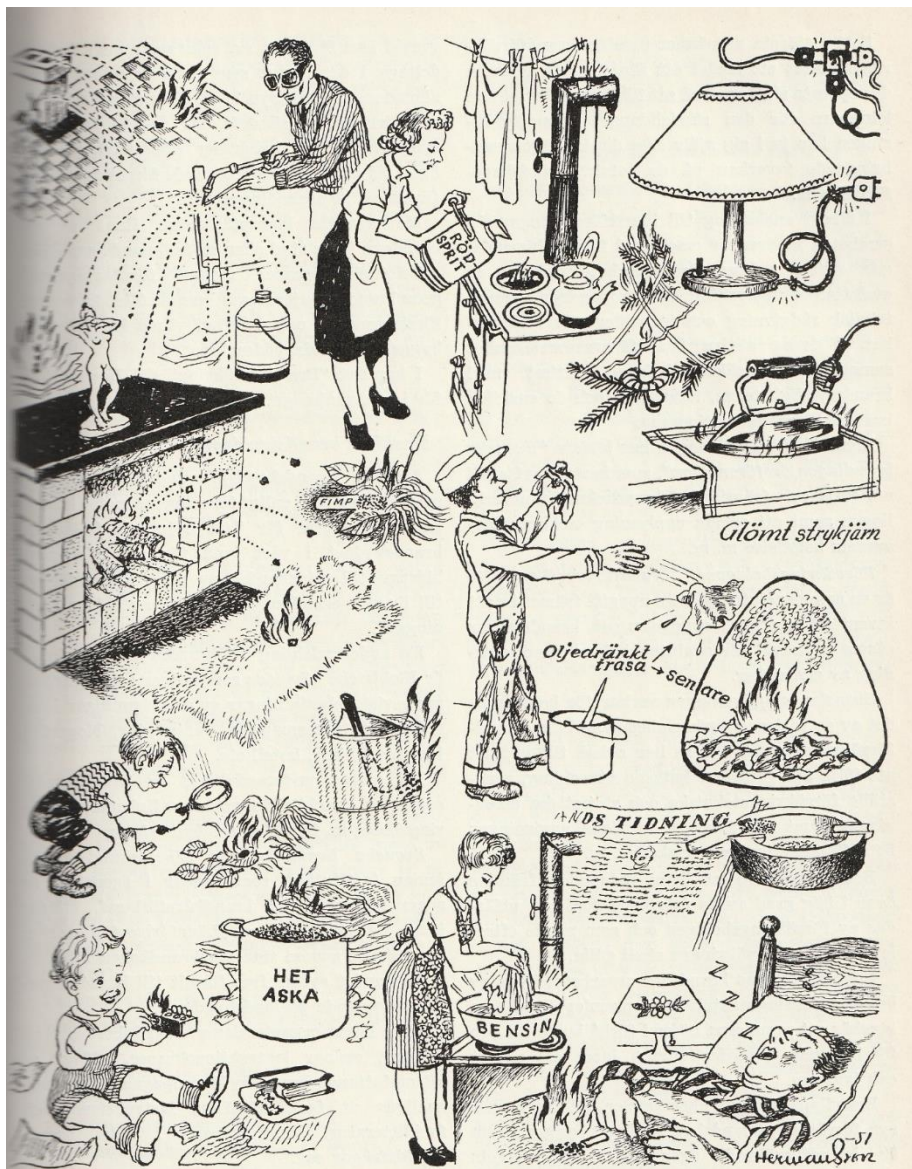
velat framhålla såsom oundgängligen nödvändigt, ehuru det ej sällan brister; **det är känslan av ansvar och plikt.**

Texten är förenklad, förkortad och något moderniserad av Björn Albinson i december 2022.

Kroppa kyrka räddades efter åsknedslag juli 1840

Prosten Olsson satt vid ett bord i kyrkan och förhörde nattvardsbarnen. Då slog åskan ned i kyrkan och antände taket. Prosten och några pojkar rusade upp i tornet och ringde. Det kom folk med spruta och kyrkan kunde räddas. Det var en måndag och en del av släckarna kom säkert direkt från arbetet och var inte kyrkklädda. "Sedan elden blivit släckt, trädde jag inför altaret, gjorde bön och tackade Gud, som i sin nåd avvände den hotande faran. Ur *"Bilder ur Kroppa sockens historia"*

Hemmets brandorsaker ca 1950

Sjukvård vid bränder – råd 1879

Ur Handbok i eldsläckningslära och försäkringsväsendet

Ligger i uppgiften att även kunna ge första vården till de som räddats med lidit skada. Särskilt om det saknas läkare. Vanligast är brännskador och vanmakt samt rök eller osunda ångor – det senare kräver ögonblicklig behandling.

Brännskador behandlas på olika sätt. Man bestryker tex stället med linolja och pålägger sedankalla våta dukar som bytes ofta. Matolja och rivet salt är också ett medel mot brännskador. I Amerika användas en salva som består av 1 del pulveriserad borsyra, en del vitt vax, två delar paraffin och 2 delar sötmandelsolja. De tre sistnämnda beståndsdelarna smältes tillsammans över sakta eld varefter borsyran tillsättes i små portioner och under omröring, tills massa är fullt likformig. Innan den används bör den sammanstötas i kall mortel.

För återställande av vanmäktiga eller skendöda, vare sig deras tillstånd härrör från

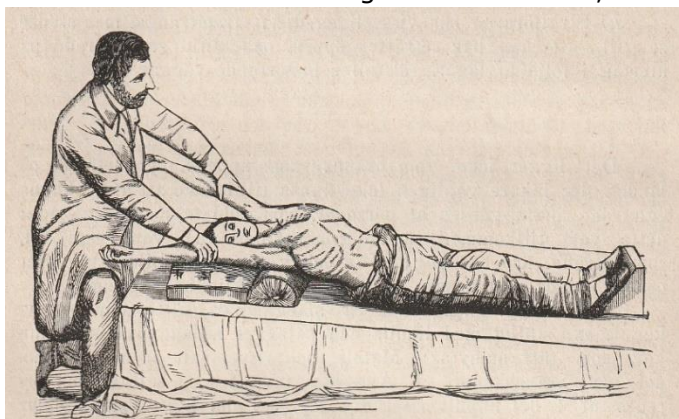

Fig. 239.
Inandning.

Fig. 240.

inandning av rök och skadliga gaser eller från drunkning, finns flera metoder. Sedan den kvävde blivit bragd i friska luften, avklädes kroppens övre del, huvudet hålles högt och kallt vatten slås över ansikte och bröst. Är respirationen sjunken till ett minimum hjälper ej detta förfaringssätt. Då använder man antingen Silvestres eller Howards metod för att återväcka livet. Är det fråga om drunknande avlägsnas först vatten därigenom att patienten lägges på magen och ryggen trycks hårt nedåt Silvestres metod innebär att patientens tunga drages fram ur munnen och patienten lägges i rygggläge på en madrass eller ett bord; båda armarna föres långsamt upp över huvudet tills de möte, kvarhålles ett par sekunder och ryckes därpå, fattade vid armbågarna i ett enda tag nedåt där de under ett par sekunder, milt men fast trycks mot sidorna. Detta upprepas 12-15 gånger i

minuten. Armarnas uppåtsträckning verkar som inandning, deras hastiga nedtryckning och sidotrycket utandning

Howards metod är hårdare mot den skadade i och med att man med sin egen kropp skulle lägga hela sin kroppsvikt mot den skadade och trycker mot bröstväggarna varefter man plötsligt och med ett ryck kastar sig tillbaka till upprätt knäställning. Sedan insvepes patienten i torra filtar. Även varmt ylle, varma tegelstenar o dyl placeras mot veka livet, under fotsulorna, mellan benen osv. Sedermera gives mindre kvantiteter vin eller varm konjak uppblandat med vatten eller kaffe. Stiger blodet åt huvudet och den sjuke visar benägenhet att falla i slummer, lägges kalla omslag på huvudet och senapspapper på såren.

Garage och brandskydd

Redan 1911 skrevs att alla bilar var eldfängda och privata garage behövde bra brandskydd.

Garageförordning 1926 - utdrag

Garageomslutande väggar och tak skulle utföras av eldsäkert material om i byggnaden inrymdes bostadslägenhet och så utförda att gaser från garaget ej kunde tränga in i andra lokaler.

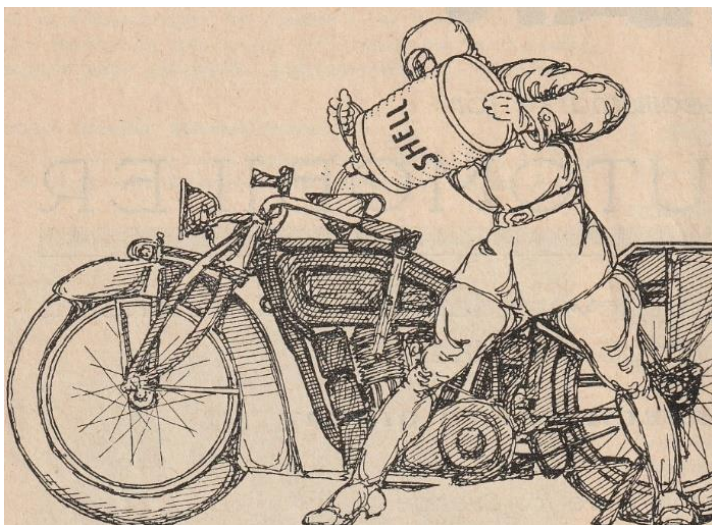
Fönster till garage, ovanför vilket fanns inredd lokal eller lägenhet skulle vara av eldsäkert glas, som inmurades direkt i vägen eller satt i järnram som inte gick att öppna.

Under 1950-talet skedde många traktorbränder. Ca hälften orsakades av läckage som kunde antändas av gnistor från traktorns elektriska ledningar – så kallade isolationsskador. Slarv vid tankning med läckage var en vanlig orsak. Riktiga garage förordades och

garage rekommenderades. Stora skador uppstod då de var parkerade i logar och började brinna

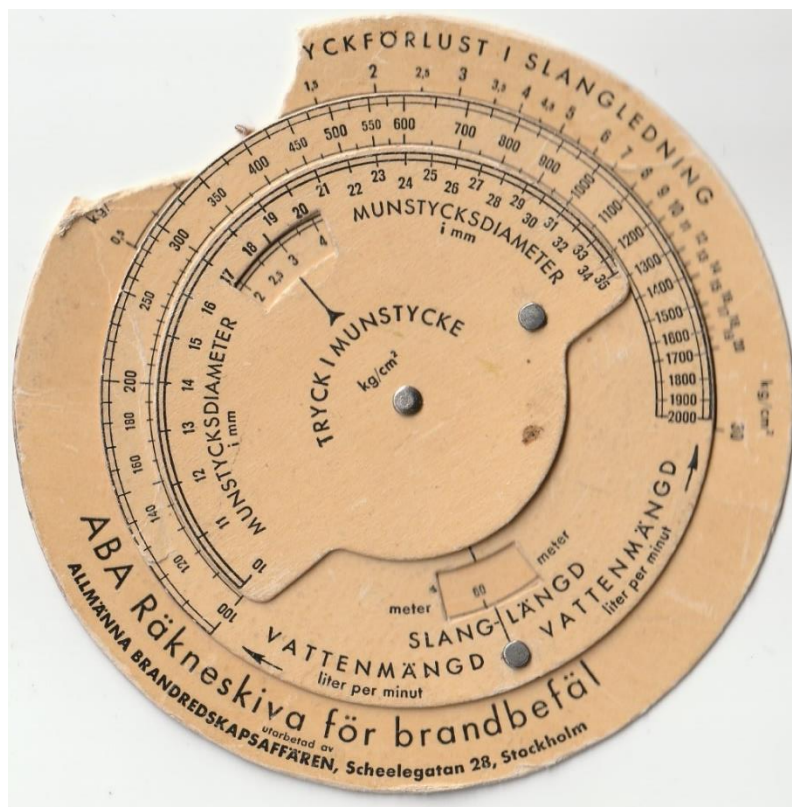
Garage skulle vara försett med tillräcklig och lämpliga anordningar för ventilation vid såväl golv som tak. Ventilationsrör fick inte utmynna i skorstenspipa som stod i förbindelse med eldstad.

Uppvärmning skulle vara så beskaffad att inte fara förelåg för brand eller explosion. Användning av inte öppen låga var förbjudet liksom elektriska strålkaminer. Även trädörr skulle vara plåtbeklädd – se bild ovan.

Kraven på garage i villor finns kvar i förnyade former. Det ska bland annat vara dubbeldörr i förbindelse med bostadsutrymmen.

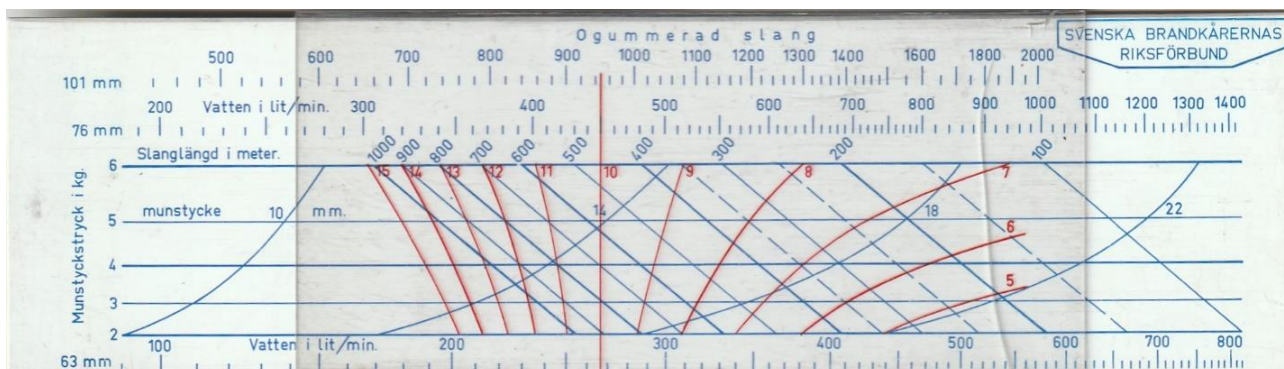
Hjälpmedel för att beräkna tryckförluster i slangledningar

Enkel och lättfattlig
räkneskiva för brandbefäl.
Beskrivning ur ABA:s katalog
från omkring 1935.

En motorspruta körs med 9 kg
tryck. Utlagd slangledning är
200 meter. Nivåskillnad 15
meter och önskat
munstyckstryck är 4 kg.
Vilken vattenmängd får man?
Inställ fönster på
mellanskivan på aktuell
slanglängd. Inställ fönster å
minsta skivan å
munstyckstryck 4 kg/cm².
Avläs mellan första skivan
och mellanskivan den
vattenmängd (400 liter/minut)
som svarar mot 3,5 kg
tryckförlust. Avläs vidare på
den minsta skivan den

munstycksdiameter 18 mm som svarar mot avläst vattenmängd.

Svenska Brandkårens Riksförbund gjorde en variant. Obs att båda gäller endast för
ogummerade slangar. Detta finns i samlingarna hos Värmlands Brandhistoriska Klubb

Historien om Storfors Spruthus

Storfors första spruthus låg vid smältsmedsdammen, norr om Smedbron. När rörverket byggdes söder om det tidigare huvudområdet för industrin behövde spruthuset ligga närmare de brandfarliga byggnaderna. Det nya låg bara ett 20-tal meter från den närmaste byggnaden. Spruthuset uppfördes av Storfors Bruk och stod klart 1897. Det var en fyrkantig byggnad med tre portar åt öster. Tornet, som är 19 meter högt, användes för att torka brandslangar samt var plats för larmklockan som man ringde i vid brand. Sedan 2004 hänger klockan åter i tornet. Spruthuset byggdes ut två gånger (sista gången 1945 till 235 m²) och fungerade som brandstation till år 1974. Uppgifterna är sammanställda av Tomas Bergqvist.

Det var vanligt att bruken byggde spruthus och hade personal för fabrikernas skydd samtidigt som man skötte samhällets behov av brandsläckning - många bostäder mm ägdes av bruken.

Spruthuset 1897 (10x6 meter) med tallen till höger (Tallgatan). Tallen blev skyddad av Uddeholmsbolaget. Tallen var en mötesplats och gamla genomfarten passerade här. Den s.k. promenaden utgick från Tallen. Byggandet av nya riksväg 26 pågick under 1964. Detta

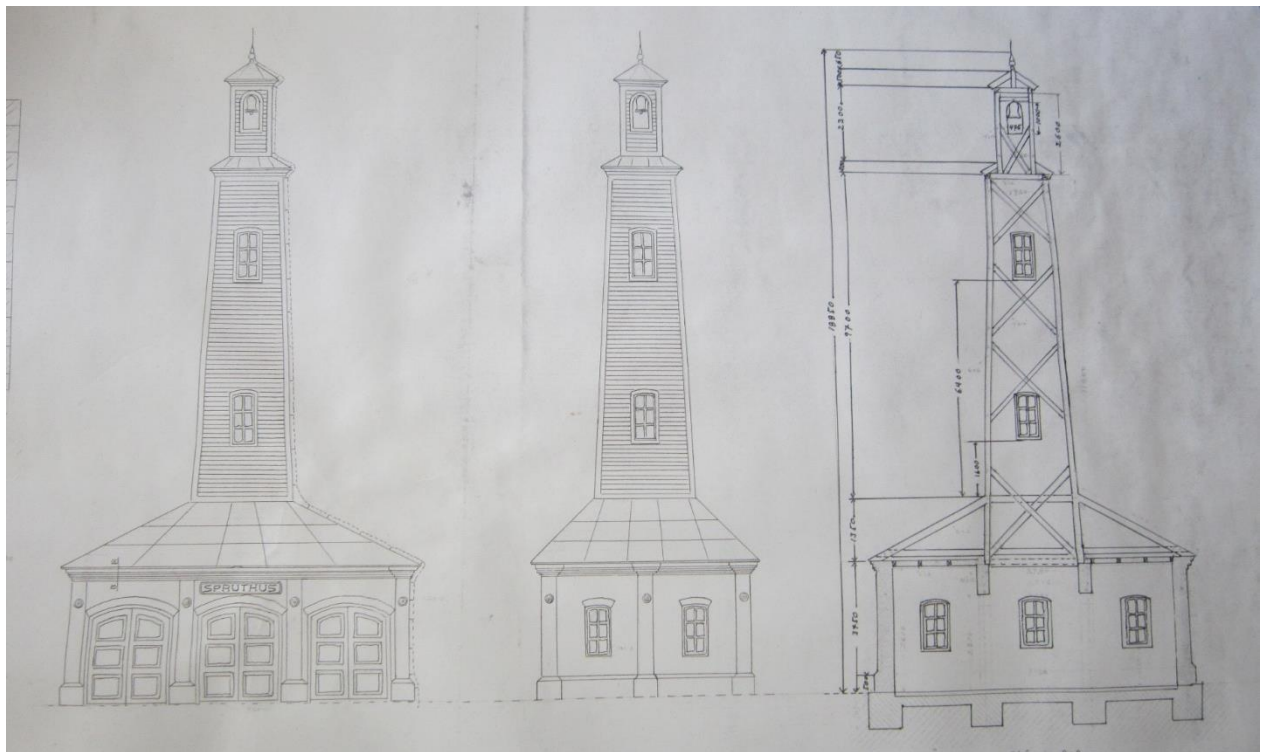
Spruthuset från kanalen i öster (ett kort från Urban Lavéns samlingar)

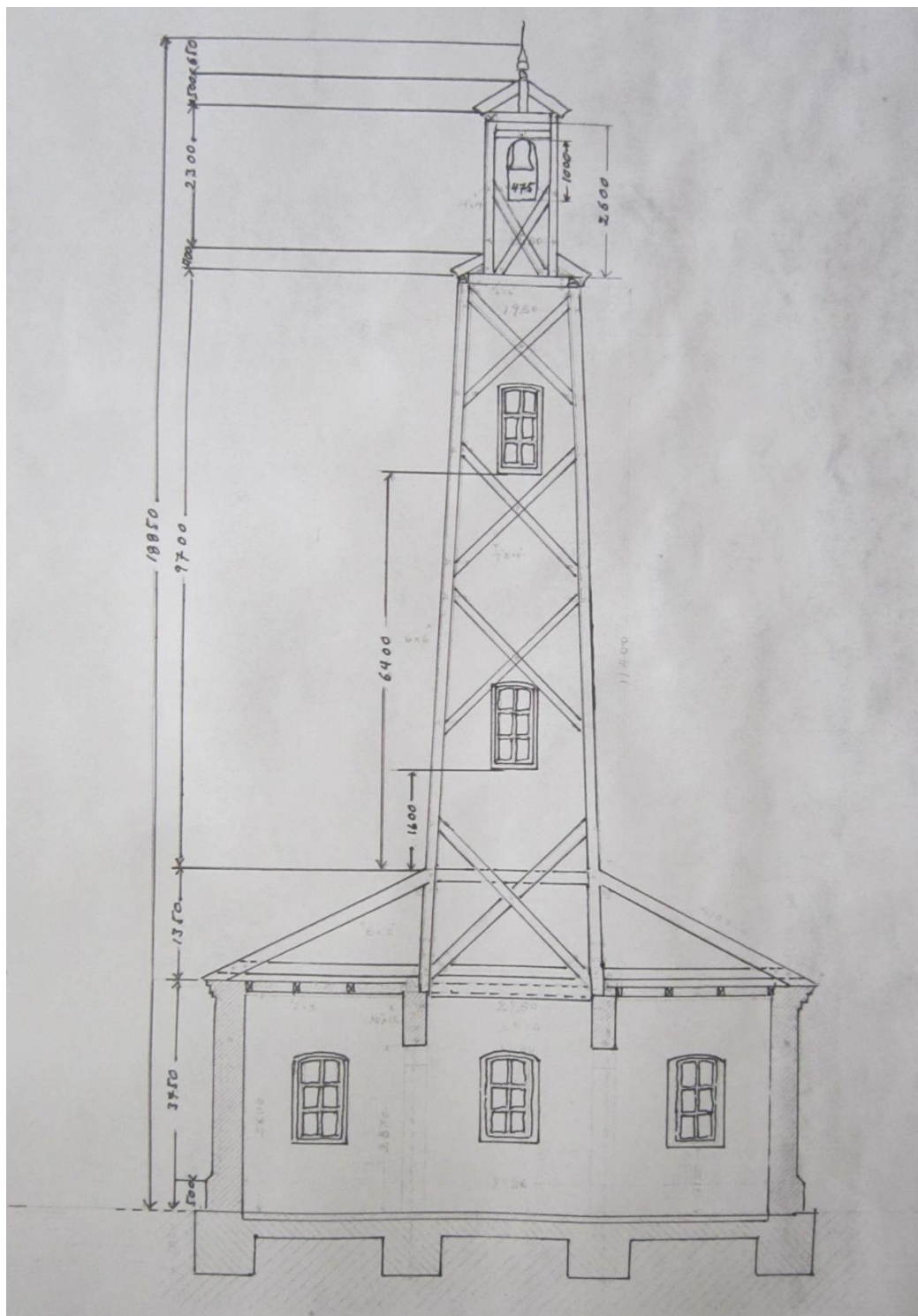
Tornklockan som användes vid brandlarm

Tornet nerifrån med steg och torkade slangar

Ritning från 1897

Ritning på

tornkonstruktionen

Spruthuset är omgivet av industriell kulturhistoria och är av länsintresse för kulturmiljövården vilket också beskrivs i Storfors kulturmiljöprogram

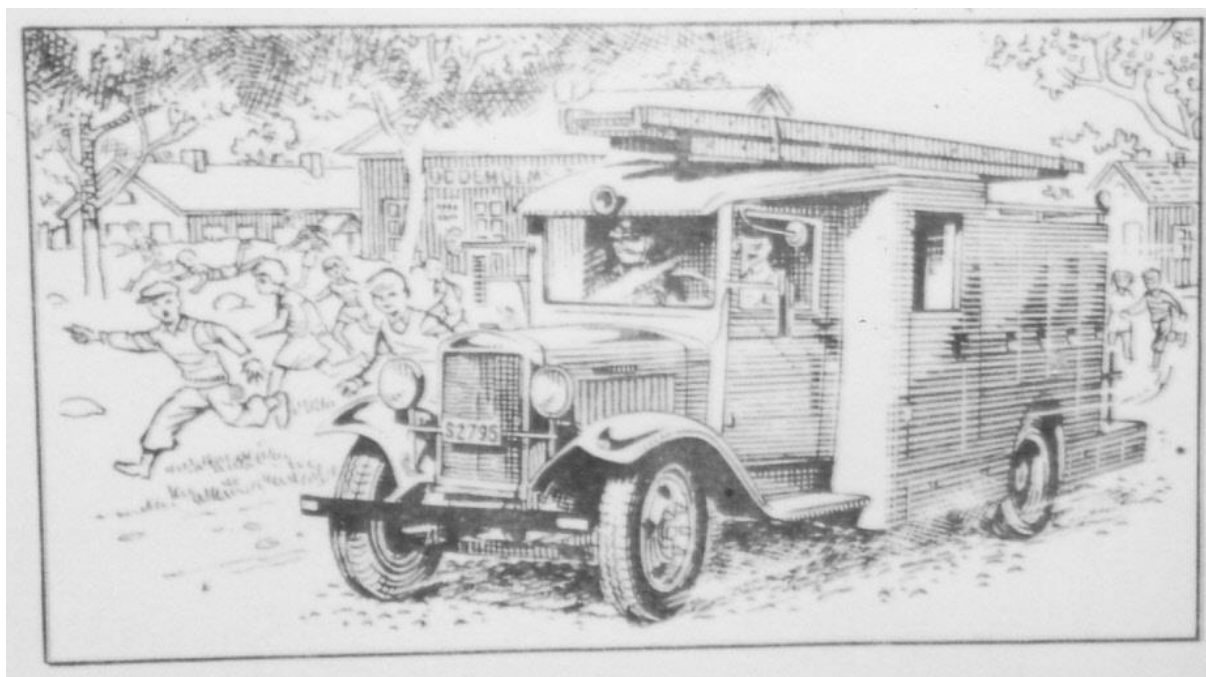
Första brandbilen i Storfors

Denna brandbil från 1932 levererades till Uddeholms bruk (Storfors) i Värmland. Den var då, som vanligt på den tiden, helt öppen. Något tiotal år efter leveransen byggdes den om av anställda på bruket till en täckt bil.

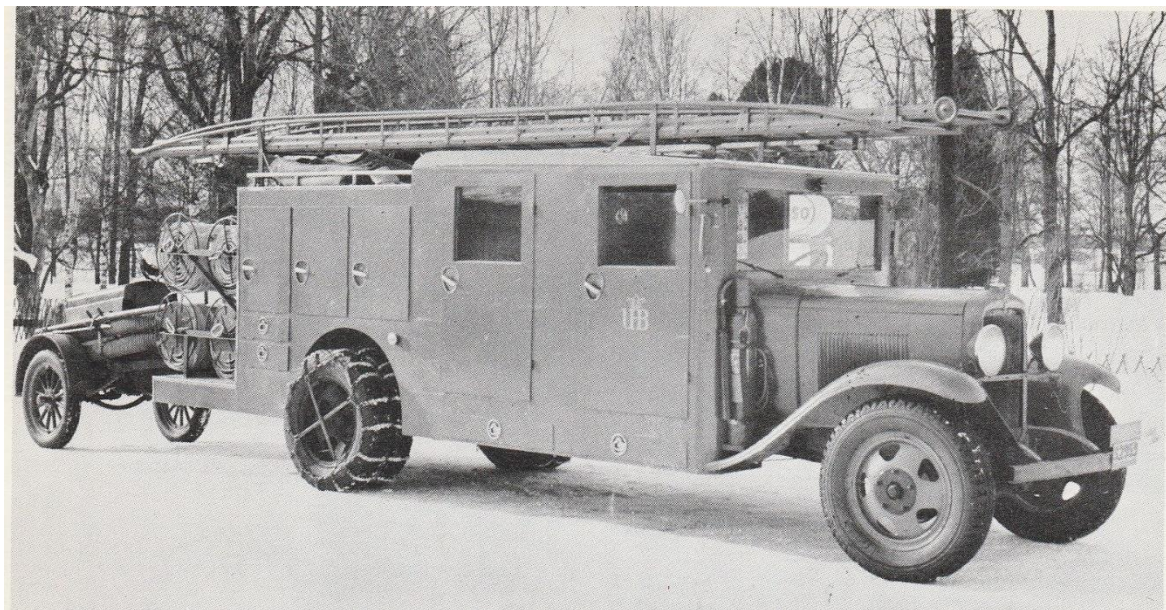

Storfors brandbil i ett hörn av Ugglarps bilmuseum.

Bilen var i bruk till slutet av 1950-talet och var fortfarande i nyskick och hade gått ca 400 mil. Brandbilen kördes 1968 från Värmland via Stockholm till Ugglarp i Halland för egen maskin utan någon annan anmärkning än att det var små skakningar i ratten vid hastigheter över 80 km/tim. Ett tydligt bevis på kvalitet är att det fortfarande år 1969 finns flera i bruk varande Volvobrandbilar som tillverkades i mitten av 1930-talet.

När det gäller brandbilstillverkningen i Sverige kan man nog säga att Tidaholms bruk under alla år legat som god etta tills tillverkningen lades ner i början av 30-talet. Därefter tog Scania-Vabis vid med Volvo som god tvåa. Nu svarar nog Volvo för ca 50 % av alla brandfordon som tillverkas här i landet. Men dagens brandbilar ser inte så spännande ut som förr, med all sin mässing. *(Avskrift ur det informationsblad som fanns vid bilen 1999 - Anders Persson från Storfors var då vid Svedinos bil- och flygmuseum är ett museum i Ugglarp och tog dessa bilder.)*

Carl Henriksson från Bjurbäcken – tillverkare av motorsprutor

Carl Henriksson (1859-1934) föddes på Ängtorp Bjurbäcken i dåvarande Lungsunds församling. Han vandrade i unga år till Stockholm och fick arbete som lärling i en verkstad som tillverkade brandsprutor. I kyrkböckerna står att han flyttade i februari 1877. Han kallades då för arbetskarl. I mantalslängderna från Stockholm benämns han 1880 som järnarbetare och 1900 som verkmästare. Carls far Henrik Petersson var byggmästare vid Storfors Bruk. Modern hette Lisa Johansdotter.

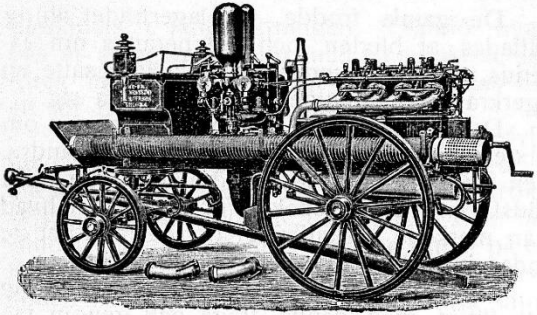
Han blev lärling hos John Holmgren som 1859 hade övertagit Victor Sjöbergs verkstad som gjort sprutor sedan 1828. Båda företagen var stora inom området och deras sprutor finns i klubben samlingar - däribland den stora hästdragna motorsprutan med kolvump.

1885 startade Carl en egen verkstad "Henrikssons Brandredskap" (kallat Hebra) och började med att tillverka mindre brandsprutor. Firman växte snabbt och tillverkade efter hand större brandsprutor och redskapsvagnar. Dessutom hade de ett eget metallgjuteri. 1900 köpte Carl John Holmgrens sprut- och brandredskapstillverkning med ritningar, modeller och maskiner.

1910 började man tillverka motorsprutor. Företaget gjorde också de kemiska eldsläckningsapparaterna Rapid och Pump-rapid. 1916 byggde man en ny fabrik med ca 100 anställda. Tillverkningen omfattade även marinmotorer och senare moderna centrifugalpumpar och brandbilar.

Sönerna engagerades i företaget. Sonen Gustaf 1884-1956 tog över verkstadsledningen efter faderns död. Även Gustafs son Karl-Gustaf (1916-2001) arbetade i företaget och basade över verkstaden efter sin fars död 1956 till mitten av sextiotalet. Den sistnämndes son Karl, född 1946, har trampat verkstadsgolvet som ung och blev senare brandingenjör i Stockholm. Karl har försett klubben med all denna information.

Henrikssons Motorsprutor,

Stationära och transportabla,
med 2- eller 4-cylindriga motorer, fullkomligt driftsäkra

Handkraftssprutor

och all slags annan

Brandredskap.

Priskuranter och offerter på begäran.

Rikstelef. 6503. Akt.-Bol. **S. Henrikssons Sprutfabrik, Stockholm Sö.** Telegraf-adr: Sprutbolaget 387 b

Brandbil anpassad för smal järnvägsundergång

Den enda brandbil som
att komma under järn-
till Sjöstad. Foto: Da-
tillhör Värmlands M

Karlstads enda brandbil som kom igenom järnvägsviadukten till Sjöstad